

**POMOC SPOŁECZNA W MIASTACH.
Ciągłość i zmiana w latach 2000-2003**

SPIS TREŚCI

I. UWAGI WSTĘPNE.	s. 2
II. PODSTAWOWE KATEGORIE RYZYKA SOCJALNEGO W MIASTACH	s. 5
III. ZASOBY MIEJSKIEGO SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ	
A. Potencjał kadrowy	s. 8
B. Potencjał instytucjonalno-organizacyjny: nasycenie placówkami świadczącymi usługi na rzecz osób z grup wysokiego ryzyka socjalnego	s. 10
C. Potencjał finansowy pomocy społecznej miastach	
1. Budżet pomocy społecznej	s. 12
2. Struktura wydatków w budżecie pomocy społecznej	s. 17
IV. NAKŁADY NA ŚWIADCZENIA I USŁUGI W POMOCY SPOŁECZNEJ	
A. Wydatki w ramach zadań własnych	s. 19
B. Nakłady na świadczenia i usługi w placówkach stacjonarnych	s. 20
C. Nakłady na świadczenia i usługi realizowane w środowisku klienta	s. 22
s. D. Nakłady na zasiłki w pomocy społecznej	s. 24
V. BENEFICJANCI ŚWIADCZEŃ POMOCY SPOŁECZNEJ	s. 25
VI. WNIOSKI KOŃCOWE	s. 30
A n e k s	

I. UWAGI WSTĘPNE

Prezentowane opracowanie oparte zostało na materiałach Elektronicznego Pakietu Analitycznego SAS¹ 2000-2003 informujących o **infrastrukturze oraz zadaniach pomocy społecznej**.² Zgodnie z zapisami ustawowymi *pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać wykorzystując własne środki, możliwości i uprawnienia*.³ Art. 3 ustawy o pomocy społecznej stanowi, iż wsparcia ze środków publicznych udziela się z powodu:

- ubóstwa,
- sieroctwa,
- bezdomności,
- potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności,
- bezrobocia, niepełnosprawności,
- długotrwałej choroby,
- bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych),
- alkoholizmu i narkomanii,
- trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego,
- klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Pomoc społeczna *domyka* system zabezpieczenia społecznego⁴ i jest adresowane do kręgu osób/grup szczególnego ryzyka znalezienia się poniżej progu bezpieczeństwa socjalnego.⁵

Ciężar działalności związanej z realizowaniem polityki społecznej – w tym także pomocy społecznej - przenosi się zgodnie z *zasadą pomocniczości*⁶ na samorząd terytorialny różnych

¹ System Analiz Samorządowych (SAS) jest bazą danych zarządzaną przez Związek Miast Polskich.

² Raport z badań dla roku 2000: Z. Woźniak, *Pomoc społeczna*, [w] M. Posern-Zielińska (red.), *Monitorowanie usług publicznych w miastach*, System analiz Samorządowych, t. II, Związek Miast Polskich – Poznań 2003, s. 89-127.

³ art. 1.1 - Dz.U.98.64.414 – tekst: ost. zm. 2000-02-23

⁴ Zabezpieczenie społeczne obejmuje różne rodzaje świadczeń w przypadku pojawienia się typowych zdarzeń losowych (tzw. *ryzyk socjalnych*) – w tym m. in. w ramach ubezpieczenia społecznego, świadczenia o charakterze zaopatrzeniowym, świadczenia zdrowotne, rehabilitację osób niepełnosprawnych, pomoc społeczną, pomoc stypendialną itp.

⁵ Pod pojęciem *bezpieczeństwa socjalnego* rozumieć należy przede wszystkim możliwość i gwarancje zaspokojenia podstawowych potrzeb bytowych jednostki lub grupy społecznej. *Współczynnik bezpieczeństwa socjalnego* stanowi wypadkową zasobów - ludzkich, materialnych, strukturalnych, organizacyjnych i funkcjonalnych - jakimi konkretny system społeczny dysponuje, a także zdolności adaptacyjnych i potencjału leżącego poza jednostką i podsystemem rodzinnym w postaci zasięgu oraz sieci powiązań społecznych, zaplecza instytucjonalnego, systemu zabezpieczeń społecznych i innych form wsparcia społecznego.

⁶ Zasada pomocniczości (*subsydiarności*) oznacza, iż każda instytucja/grupa winna pospieszyć z pomocą innej, nie potrafiącej lub nie mogącej samodzielnie wypełnić swego zadania.

szczebli, organizacje społeczne i sektor prywatny oraz na podstawowe grupy społeczne (rodzina, sąsiedztwo itp.). Podział kompetencji i obowiązków w realizacji zadań pomocy społecznej pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego i administracją rządową następuje na drodze ustawowej.

Kierując się rozwiązaniami ustawowymi regulującymi zasoby i funkcjonowanie miejskiego systemu pomocy społecznej opracowano dla potrzeb opisu i analizy w roku 2003 cztery grupy wskaźników obejmujące 85 elementów składowych: [aneks: tabela I-1]

I. Podstawowe kategorie wysokiego ryzyka socjalnego (8 wskaźników),

II. Zasoby miejskiego systemu pomocy społecznej: (31 wskaźników)

A. potencjał kadrowy (4 wskaźniki),

B. potencjał organizacyjny – nasycenie instytucjami świadczącymi usługi na rzecz osób z grup wysokiego ryzyka socjalnego (7 wskaźników),

C. potencjał finansowy – budżet pomocy społecznej:

1. Pomoc społeczna w budżecie miasta (10 wskaźników)

2. Struktura wydatków w pomocy społecznej (10 wskaźników)

III. Nakłady na świadczenia i usługi w pomocy społecznej: (36)

A. wydatki na poszczególne formy świadczeń w ramach zadań własnych (8 wskaźników)

B. nakłady na świadczenia i usługi w placówkach stacjonarnych (zakładowych) pomocy społecznej (8 wskaźników),

C. nakłady na świadczenia i usługi w środowisku beneficjentów pomocy społecznej (7 wskaźników),

D. nakłady na zasiłki (13 wskaźników).

IV. Klienci pomocy społecznej – uzyskane świadczenia i usługi w ramach zadań własnych i zleconych (10 wskaźników)

Uzupełnienie materiałowe stanowiły dane demograficzne oraz informacje o budżetach dla miast biorących udział w badaniu, pochodzące z GUS-owskiego Banku Danych Lokalnych dla gmin z roku 2003.

Dla celów porównawczych zastosowano procedurę *rangowania* służącą wyłonieniu miast-liderów i miast o najniższych pozycjach w obrębie poszczególnych grup wskaźników – miejscom od pierwszego do piątego przyznawano odpowiednio:

- od **+5** punktów do **+1** punktu dla miast zajmujących pozycje najwyższe: od pierwszej do piątej;
- od **-5** punktów do **-1** punktu dla miast zajmujących pięć ostatnich pozycji dla poszczególnych pomiarów.

Bilans punktów dodatnich i ujemnych uzyskanych dla poszczególnych pozycji mierzonej cechy sytuował określone miasto na liście liderów, bądź w gronie ośrodków miejskich o najniższym wyniku sumarycznym poszczególnych pomiarów.

Ostateczny ranking miast stanowił rezultat sumowania miejsc najwyższych i najniższych w obrębie poszczególnych podgrup wskaźników.

Przykład: dla wskaźnika **kadra w pomocy społecznej** sumujemy miejsca określonego miasta wśród wszystkich ośrodków miejskich biorących udział w badaniu z uwagi na takie cechy, jak:

- liczba pracowników socjalnych na 10 tys. mieszkańców - 1 miejsce=5 punktów;
- liczba mieszkańców na 1 pracownika socjalnego - 43 miejsce=1 pkt.;
- liczba osób świadczących usługi opiekuńcze - 2 miejsce=4 pkt.;
- liczba organizacji pozarządowych w sektorze socjalnym - 45 miejsce=-3 pkt.;

Ostateczny *bilans punktowy* dla przykładowego pomiaru wyniósł zatem 5 pkt.

Podobną procedurę stosowano zarówno dla wskaźników cząstkowych jak i dla wskaźnika globalnego informującego o potencjale infrastrukturalno-organizacyjnym i funkcjonowaniu pomocy społecznej w badanych miastach.

W roku 2000 w badaniach uczestniczyło 47 miast, zaś rok później 55 ośrodków, w roku kolejnym 69 i w roku 2003 – 66 miast członkowskich ZMP. Ogółem w dotychczasowych badaniach w latach 2000-2003 wzięło udział 113 miast – z tego:

1. 32 ośrodki miejskie przesyłały dane tylko jeden raz (28.3%),
2. 8 miast wzięło udział w badaniu SAS w latach 2000-2003, ale nie nadesłało materiałów za rok 2003 (7.1%),
3. 7 ośrodków nie dostarczyło danych w roku 2003, mimo że wzięły one dwukrotnie udział w naszym przedsięwzięciu (6.2%),
4. 14 miast pojawiło się w bazie danych SAS pierwszy raz w roku 2003 (12.4%),

We wszystkich dotychczasowych pomiarach SAS wzięło udział 15 miast, zaś wśród uczestników badań w roku 2003 trzy lub cztery razy nadesłała 32 ośrodki miejskie zrzeszone w ZMP (na 66 uczestników).

Duża zmienność uczestników badań stanowi pewnego rodzaju mankament metodologiczny, ale z drugiej strony wzmacnia te wnioski, które sygnalizują powtarzalność pewnych zjawisk. [aneks: tab. I-2].

W toku analizy zgromadzonych danych uwzględniono jako zmienną niezależną zróżnicowanie liczby mieszkańców badanych miast - w kolejnych próbach badawczych

znalazły się miasta o zbliżonej proporcji pod względem wielkości, przy czym nieco mniejsza była w 2003 roku jedynie reprezentacja miast dużych. (tabela 1)

TABELA 1

LICZBA MIESZKAŃCÓW W BADANYCH MIASTACH W LATACH 2000-2003

LICZBA MIESZKAŃCÓW	ROK 2000	ROK 2001	ROK 2002	ROK 2003
do 25 tys. mieszkańców	19.1	19.3	8.8	15.1
25.1-50 tys.	21.3	21.0	7.2	27.3
50.1-100 tys.	23.4	25.8	18.7	27.3
100.1-200 tys.	21.3	12.9	23.2	19.7
200.1-300 tys.	6.4	9.7	33.3	3.0
300.1 tys. i więcej	8.5	11.3	8.8	7.6
100%=	47	55	69	66

Prezentacja wyników obejmuje zarówno opis, jak i analizę porównawczą w obrębie poszczególnych grup wskaźników w latach 2000-2003, z uwzględnieniem porównań dla miast biorących udział w badaniach w roku 2003 i dwa lub trzy razy w latach wcześniejszych – materiał ten stanowił podstawę analiz umożliwiających uchwycenie ciągłości i zmiany w obrębie poszczególnych grup wskaźników charakteryzujących zasoby i funkcjonowanie miejskiego systemu pomocy społecznej.

II. PODSTAWOWE KATEGORIE RYZYKA SOCJALNEGO W MIASTACH

W latach 2000-2003 odnotowano stały wzrost wszystkich poddanych pomiarowi zjawisk prowadzących do pogarszania się bezpieczeństwa socjalnego mieszkańców polskich miast - zwiększyła się zwłaszcza liczba: (tab. 2)

- osób żyjących poniżej *minimum egzystencji*,
- osób w wieku poprodukcyjnym
- samotnych ludzi starych,
- bezrobotnych,

TABELA 2

PODSTAWOWE KATEGORIE WYSOKIEGO RYZYKA SOCJALNEGO w latach 2000-2003

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
1. odsetek osób w populacji żyjących poniżej <i>minimum egzystencji</i>	8.0	8.5	9.9	10.5
2. odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w populacji	13.6	13.2	14.2	14.4
3. liczba samotnych seniorów na 1000 mieszkańców	6.5	16.6	22.6	28.2
4. odsetek bezrobotnych w populacji w wieku produkcyjnym	11.7	12.5	13.4	13.7
5. liczba bezdomnych (wg ekspertów) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	0.9	1.1	1.4	1.4
6. liczba interwencji policji w sprawach zakwalifikowanych jako przemoc w rodzinie w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	2.5	4.6	5.7	5.1
7. liczba osób z zaburzeniami psychicznymi w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	3.3	4.6	9.4	7.1
8. liczba osób niepełnosprawnych na 1000 mieszkańców	-	27	48	43

Zdecydowana większość badanych miast to zbiorowości cechujące się zaawansowanym procesem starzenia się populacji – średnia wskaźnika udziału osób w wieku poprodukcyjnym kształtowała się w latach 2000-2003 odpowiednio: 13.6%, 13.2%, 14.2% i 14.4%. Proces starzenia się populacji jest znacznie bardziej zaawansowany w największych miastach – najmłodsze demograficznie są najmniejsze ośrodki miejskie. [aneks: tab. II-3]

Wśród miast najstarszych demograficznie znajdowały się: [aneks: tab. II-4]

- w roku 2000 – Wrocław (17.2%), Nowa Ruda, Chorzów, Skarżysko-Kamienna, Poznań;
- w roku 2001- Łódź (19.2%), Trzebinia, Wrocław, Wałbrzych, Oświęcim;
- w roku 2002 – Sopot (21.9%), Łódź, Wałbrzych, Wrocław, Chorzów i Dzierżoniów;
- w roku 2003 - Łódź (19.2%), Oświęcim, Dzierżoniów, Trzebinia, Chorzów,
- Jelenia Góra, Wrocław i Katowice.

W gronie ośrodków miejskich o *młodej* strukturze demograficznej znajdowały się:

- w roku 2000 – Polkowice (8.1%), Jastrzębie Zdrój, Połaniec, Lubartów i Kolno,
- w roku 2001 – Głogów (8.5%), Polkowice, Połaniec, Jastrzębie Zdrój, Lubin, Kolno, Łomża,
- w roku 2002 – Polkowice (8.4%), Połaniec, Głogów, Jastrzębie Zdrój, Ostrołęka,
- w roku 2003 – Sępólno Krajeńskie (7.8%), Police, Połaniec, Ostrołęka, Jastrzębie Zdrój

Największe miasta odnotowują na swoim terenie największą liczbę bezdomnych oraz osób niepełnosprawnych, zaś w najmniejszych i średnich ośrodkach miejskich żyje więcej samotnych osób starszych. Z kolei bezrobocie, przemoc w rodzinie oraz zaburzenia psychiczne znacznie częściej są udziałem mieszkańców mniejszych ośrodków miejskich, a ubóstwo częściej rejestruje się w miastach dużych – od 100-300 tys. mieszkańców [aneks: tab. II-3]

Prawidłowości odnotowane w rankingu miast ze względu na wysycenie zagrożeń socjalnych pozwalają stwierdzić, iż średnie i najmniejsze miasta kumulują poszczególne kategorie wysokiego ryzyka socjalnego w zdecydowanie większym stopniu, niż aglomeracje. [tab. 3]

TABELA 3

**RANKING MIAST Z UWAGI NA GRUPY RYZYKA SOCJALNEGO
w latach 2000-2003
(bilans punktowy dla 8 wskaźników – w nawiasach suma punktów)**

MIASTA O N A J M N I E J S Z Y M ZAGROŻENIU DLA BEZPIECZEŃSTWA SOCJALNEGO			
Rok 2000	Rok 2001	Rok 2002	Rok 2003
1. WĘGRÓW [11 p.] *)	1. SKIERNIEWICE [16 p]	1. OLEŚNICA [8 p.]	1. KONIN [8 p.]
2. POŁANIEC [11]	2. CZELADŹ [6]	2. POŁANIEC [8]	2. POZNAŃ [7]
3. STRZEGOM [7]	3. KONIN [5]	3. SKIERNIEWICE [6]	3. SKIERNIEWICE [7]
4. GDAŃSK [7]	4. LUBIN [5]	4. GDYNIA [5]	4. RACIBÓRZ [6]
5. POLKOWICE/BYTOM [5]	5. OLEŚNICA [5]	5. GDAŃSK [4]	5. PIŁA [6]
MIASTA O N A J W I Ę K S Z Y M ZAGROŻENIU DLA BEZPIECZEŃSTWA SOCJALNEGO			
1. WROCŁAW [-10]	1. BYTÓW [-23 p.]	1. OLSZTYN [-11 p.]	1. SĘPÓLNO KRAJ. [-9p.]
2. BIAŁA PODLASKA [-7]	2. DUKLA [-22]	2. KRAŚNIK [-8]	2. OŚWIĘCIM [-8]
3. MIASTKO [-5]	3. TRZEBINIA [-15]	3. SŁUPSK [-6]	3. BRUSY [-7]
4. NOWA RUDA [-4]	4. SŁUPSK [-12]	4. SOPOT [-6]	4. BIAŁA PODL. [-7.]
5. LUBAWA/KATOWICE/ KOLNO/POZNAŃ [-3]	5. ŚWIDNICA[-12]	5. BRODNICA [-5]	5. SZCZECINEK [-7]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Na podkreślenie zasługuje także fakt, iż wśród 32 miast biorących udział w trzech lub czterech badaniach:

13 ośrodków miejskich (40.6%) poprawiło wskaźniki w poszczególnych kategoriach wysokiego ryzyka socjalnego (największy spadek zagrożeń socjalnych odnotowały: Skierniewice, Połaniec, Konin, Jastrzębie Zdrój),

10 miast (31.2%) pogorszyło wskaźniki dla poszczególnych kategorii wysokiego ryzyka socjalnego – w tym w 4 miastach nastąpiło znaczące pogorszenie sytuacji w tym względzie (Wągrowiec, Łódź, Brusy, Bytom).

Narastające zagrożenia bezpieczeństwa socjalnego w miastach polskich nakazuje zatem monitorowanie form i narzędzi, którymi społeczność dysponuje w ramach *systemu wsparcia* społecznego (zwłaszcza ze środków publicznych), uruchamianych w wypadku pojawienia się problemów społecznych lub wówczas, gdy jednostka lub grupa znajdzie się w trudnej sytuacji życiowej, której przezwyciężenie wykracza poza ich własne środki, możliwości i uprawnienia. W tym kontekście bazę danych SAS zastosowaną na użytek pomocy społecznej należy postrzegać jako istotne źródło informacji służących analizie sposobu wydawania publicznych pieniędzy, efektywności zaspokajania potrzeb jednostek i grup i/lub rozwiązywania problemów społecznych, śledzenia ciągłości i zmiany między innymi wśród kategorii korzystających z systemu wsparcia społecznego (beneficjentów).

III. ZASOBY MIEJSKIEGO SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ

A. Potencjał kadrowy

Analiza danych dla miast biorących udział w badaniach SAS wykazuje stałą poprawę wskaźników zatrudnienia w pomocy społecznej i osiąga standardy ministerialne nasycenia w kadre socjalną. Należy zwłaszcza zauważyć stały, znaczący ilościowo spadek liczby mieszkańców przypadających na jednego pracownika socjalnego odnotowany w latach 2000-2003 w dużych miastach. (tab. 4) [aneks: tab. III.A-1; III.A-2]

TABELA 4

POTENCJAŁ KADROWY MIEJSKIEGO SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ w latach 2000-2003

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
1. liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	4.0	4.1	4.3	4.3
2. liczba mieszkańców przypadających na 1 pracownika socjalnego	2 698	2 564	2 490	2 457
3. liczba osób świadczących usługi opiekuńcze w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	8.5	6.4	6.4	6.2
4. liczba organizacji pozarządowych działających w sektorze pomocy społecznej na 1000 mieszkańców	3.6	3.3	7.0	7.0

Mimo, iż w 19 miastach biorących udział w badaniu SAS wskaźnik zatrudnienia nie przekracza 2000 na 1 pracownika socjalnego, to jednakże nie można pominąć faktu, że 24 miasta (36.4%) nie wypełniały w roku 2003 normy: 2000-2500 mieszkańców przypadających na 1 pracownika socjalnego.

W najlepszej sytuacji kadrowej znajdowały się:

1. w roku 2000 takie miasta jak: Kolno (1245 osób na 1 pracownika socjalnego), Radomsko, Skarżysko-Kamienna, Chojnice, Lubartów (1831 osób);
2. w roku 2001: Gorzów Wielkopolski (1 389), Radomsko, Wągrowiec, Łowicz, Bytów (1 713);
3. w roku 2002: Gorzów Wielkopolski (1 394 osób na 1 pracownika socjalnego), Bydgoszcz (1 442), Legionowo (1 484), Puławy (1 525), Bytów (1 558);
4. w roku 2003: Wągrowiec (1 524), Puławy (1 677), Szczecinek (1 697), Radomsko (1 711), Lębork (1 761), Lubartów (1 774).

Najbardziej niekorzystne wskaźniki potencjału kadrowego w sektorze publicznym pomocy społecznej odnotowano: [aneks: tab. III.A-2]

1. w roku 2000 dla: Białej Podlaskiej (4895 osób na 1 pracownika socjalnego), Opola, Świdnicy, Poznania i Gdyni (3 546 osób);
2. w roku 2000 dla: Świdnicy (4 314 osób na 1 pracownika socjalnego), Oleśnicy, Poznania i Gdyni (3 599);

3. w roku 2002 dla: Rumii (4 889 osób na 1 pracownika socjalnego), Opola (4 172), Poznania (3 585), Piły (3 580) i Andrychowa (3 568);
4. w roku 2003 dla: Białej Podlaskiej (4 466 osób na 1 pracownika socjalnego), Opola (4 033), Poznania (3 864), Oleśnicy (3 715), Zielonej Góry (3 480)

Mimo rosnących potrzeb opiekuńczych (starzenie się populacji, przyrost liczby osób niepełnosprawnych) spadała w ciągu badanych czterech lat podaż osób świadczących takowe usługi – należy jednak podkreślić, iż poprawę wskaźników kadrowych w usługach opiekuńczych odnotowały w kolejnych badaniach miasta największe. [aneks: tab. III.A-1 i A-2]

Należy jednak podkreślić, że z roku na rok powiększa się dysproporcja między liczbą opiekunów osób chorych i niesprawnych w poszczególnych miastach:

- od 36 osób na 10 tys. mieszkańców w Kępnie w roku 2000, 31 w Świdnicy w roku 2001, 23 w Sopocie w roku 2002 do 19 w Chełmie w roku 2003;
- do wartości tego wskaźnika na poziomie 0.05 w Toruniu (2001) i 0.1 w Pile (2002) i 0.08 w Białej Podlaskiej (2003). [aneks: tab. III.A-2]

Odnotować należy **dwukrotny wzrost liczby organizacji pozarządowych** kooperujących z pomocą społeczną w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców i to nie tylko w największych miejscowościach. (tab. 4), [aneks: tab. III.A-1]

Wskaźniki angażowania organizacji pozarządowych w pomocy społecznej cechuje jednakże duże rozwarstwienie:

- od wartości wielokrotnie przekraczających średnią dla wszystkich miast (np. 18 na 10 tys. w Polkowicach w roku 2000; 19 na 10 tys. mieszkańców w Bielsku Białej w 2001 roku, 53 i 43 w Sopocie oraz w Katowicach w roku 2002; do 43 i 35 w Cieszynie oraz Toruniu w roku 2003),
- do wartości śladowych tychże wskaźników (0.4 na 10 tys. w Bytomiu w roku 2001 i 0.3 w Dąbrowie Górniczej w roku 2002 oraz po 0.06 w Dąbrowie Górniczej i Międzyrzecu Podlaskim w roku 2003). [aneks: tab. III.A-2]

Analiza materiałów zebranych w latach 2000-2003 pozwala stwierdzić, iż większe miasta poprawiają co prawda swoją pozycję w rankingu wskaźników ilustrujących nasycenie publicznego sektora pomocy społecznej w zasoby kadrowe, nadal jednak odnotowuje się niski potencjał kadrowy w kilku metropoliach (Poznań, Opole). (tab. 5)

TABELA 5

**POTENCJAŁ KADROWY MIEJSKIEGO SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ
w latach 2000-2003
(bilans punktowy dla 4 wskaźników)**

MIASTA O NAJWYŻSZYCH WSKAŹNIKACH POTENCJAŁU KADROWEGO W POMOC SPOŁECZNEJ			
Rok 2000 - liderzy	Rok 2001 - liderzy	Rok 2002 - liderzy	Rok 2003 - liderzy
1. KĘPNO [5 punktów] 2. POLKOWICE [5] 3. KOLNO [5] 4. KATOWICE [4] 5. NOWA RUDA, RADOMSKO [4]	1. BYTÓW [17 p.] 2. PUŁAWY [14] 3. DUKLA [13] 4. GORZÓW Wlkp. [10] 5. TRZEBINIA [10]	1. GORZÓW WLKP. [10 p.] 2. SOPOT [10] 3. LEGIONOWO [6] 4. CHELM [4] 5. KATOWICE [4]	1. PUŁAWY [10 p.] 2. WĄGROWIEC [10] 3. SZCZECINEK [6] 4. BYTOM [5] 5. TORUŃ [4]
MIASTA O NAJNIŻSZYCH WSKAŹNIKACH POTENCJAŁU KADROWEGO W POMOCY SPOŁECZNEJ			
1. BIAŁA PODLASKA [-15] 2. KOSZALIN [-5] 3. OPOLE [-5] 4. POZNAŃ/STRZEGOM/ŻYRARDÓW [-4] 5. ŚWIDNICA/BYTOM/POŁANIEC [-3]	1. OLEŚNICA [-10] 2. ŚWIDNICA [-8] 3. PIŁA [-8] 4. GDYNIA [-8] 5. CIESZYN [-7]	1. RUMIA [-13 p.] 2. PIŁA [-9] 3. POZNAŃ [-6] 4. OPOLE [-5] 5. DĄBROWA G. [-5]	1. BIAŁA PODLASKA [-15p.] 2. POZNAŃ [-6.] 3. DĄBROWA GÓRN. [-5] 4. OPOLE [-5] 5. OLEŚNICA/MIĘDZY-RZEC PODL. [-4.]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

W miastach biorących do roku 2003 udział w trzech lub czterech wcześniejszych badaniach SAS w 37.5% przypadków stwierdzono poprawę globalnych wskaźników charakteryzujących zasoby kadrowe pomocy społecznej (w tym znaczne w Wągrowcu, Pile, Puławach i Cieszynie) i tej samej liczbie przypadków odnotowano pogorszenie sytuacji kadrowej (zwłaszcza w Gorzowie Wlkp., i Brusach).

B. Potencjał instytucjonalno-organizacyjny: nasycenie instytucjami świadczącymi usługi na rzecz osób z grup wysokiego ryzyka socjalnego

Dane z czterech lat pomiarów potencjału instytucjonalnego pomocy społecznej w miastach odnotowują wzrost zasobów w tej dziedzinie - intensywniej w małych miastach oraz w placówkach zapewniających schronienie osobom bezdomnym.

TABELA 6

**POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNO-ORGANIZACYJNY MIEJSKIEGO SYSTEMU
POMOCY SPOŁECZNEJ w latach 2000-2003**

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
1. liczba miejsc w domach pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	17.6	16.7	21.2	20.2
2. wielkość popytu na miejsca w domach pomocy społecznej w stosunku do ich podaży [%]	121.0	151.0	131.1	142.9
3. poziom zaspokojenie potrzeby schronienia – wielkość popytu w stosunku do podaży miejsc w placówkach dla bezdomnych [%]	57.1	102.1	63.6	60.3
4. liczba miejsc w ośrodkach wsparcia w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	14.5	20.0	21.0	24.7
5. liczba miejsc w środowiskowych domach samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	4.9	6.1	4.7	5.7
6. liczba miejsc w domu dziennego pobytu dla samotnych seniorów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	10.0	11.2	10.4	11.8
7. liczba miejsc w warsztatach terapii zajęciowej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	6.7	7.1	6.5	7.7

Poprawa stanu posiadania w instytucjach opiekuńczych nie zmniejsza jednak luki między popytem i liczbą miejsc w poszczególnych typach placówek. Dobrym przykładem

swoistej „czułości” dla równoważenia popytu i podaży w pomocy zakładowej jest stosunkowo niewielki spadek liczby miejsc w domach pomocy społecznej w latach 2002-2003, który przyniósł jednakże znaczny wzrost luki podażowej w stosunku do liczby oczekujących na miejsce w tego typu instytucjach. (tab. 6)

TABELA 7

ZASOBY INSTYTUCJONALNE MIEJSKIEGO SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ w latach 2000-2003

(bilans punktowy dla 7 wskaźników)

LIDERZY (pozycje od 1 - 5)	MIASTA ZAJMUJĄCE OSTATNIE MIEJSCA W RANKINGU
rok 2000	
1. LUBAWA [10 punktów] 2. CHORZÓW [8] 3. OPOLE [8] 4. KĘPNO [7] 5. GRUDZIĄDZ [7]	1. GDANSK [-11 punktów] 2. WROCŁAW [-9] 3. KATOWICE [-6] 4. ŻYRARDÓW [-6] 5. BYTOM/POZNAŃ/DĄBROWA Górnicza [-5]
rok 2001	
1. ŚWIĘTOCHŁOWICE [13 p.] 2. BYTÓW [12] 3. KONIN [11] 4. GRUDZIĄDZ [11] 5. LUBAWA [11]	1. WROCŁAW [-14 p.] 2. WAŁBRZYCH [-13] 3. GDYNIA [-12] 4. STAROGARD Gd. [-12] 5. BIELSKO BIAŁA [-11]
rok 2002	
1. RACIBÓRZ [14 p.] 2. KĘDZIERZYN KOŹLE [13] 3. GŁOGÓW [7] 4. CIESZYN [5] 5. DZIERŻONIÓW [5]	1. GDYNIA [-12 p.] 2. WAŁBRZYCH [-10] 3. TORUŃ [-9] 4. CZĘSTOCHOWA [-8] 5. WROCŁAW [-8]
rok 2003	
1. SZCZYTNO [11 p.] 2. KĘDZIERZYN KOŹLE [10] 3. KOŹMIN WŁKP. [7] 4. GRUDZIĄDZ [7] 5. PRZEMYŚL [6]	1. TYCHY [-13 p.] 2. JASTRZĘBIE ZDRÓJ [-11] 3. TORUŃ [-10] 4. WEJHEROWO [-10] 5. TCZEW [-9]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Z analizy zebranego w ramach SAS materiału wynika, że: [aneks: tab. III.B-1, B-2]

1. największy proporcjonalnie spadek zasobów instytucjonalnych w pomocy społecznej notujemy w większych miastach;
2. największy spadek liczby miejsc w placówkach opieki całodobowej w latach 2002-2003 notują miasta od 50-200 tys. mieszkańców;
3. najwięcej miejsc w domach pomocy społecznej w roku 2003 odnotowano w takich miastach jak: Przemyśl (51 miejsc na 10 tys. mieszkańców), Szczytno (50), Grudziądz (48), Ostrołęka (41), Chorzów (38);
4. najmniejszą liczbą miejsc w domach pomocy społecznej dysponowały w roku 2003: Jastrzębie Zdrój (3), Tczew (4), Tychy (4), Toruń (6), Katowice (6);
5. dostępność placówek dziennego pobytu dla seniorów, środowiskowych domów dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz warsztatów terapii zajęciowej jest znacznie większa w niewielkich ośrodkach miejskich (do 50 tys.) – wśród liderów w tej kategorii odnotować

należy w roku 2003 przede wszystkim: Kędzierzyn Koźle, Cieszyn, Koźmin Wlkp., Sępólno Krajeńskie, Międzyrzec Podlaski, Szczytno, Więcbork.

6. niedobór miejsc w schroniskach dla bezdomnych występuje przede wszystkim w miastach dużych oraz w najmniejszych ośrodkach miejskich. W roku 2003 rezerwami w schroniskach dla bezdomnych dysponowało zaledwie 7 miast – w kolejności: Dzierżoniów, Radomsko, Racibórz, Puławy Chorzów, Brodnica i Chełm;

Więcej niż co trzecie miasto uczestniczące w trzech lub czterech badaniach poprawiło warunki infrastrukturalne pomocy społecznej (zwłaszcza) – tyle samo miast odnotowało obniżenie pozycji w tymże rankingu (szczególnie duży spadek pozycji Jastrzębia Zdrój).

Syntetyzując dotychczasowe wnioski można stwierdzić, że:

im większe miasto (z wyjątkiem metropolii), tym większy jest popyt na miejsca w placówkach pomocy i opieki stacjonarnej opieki;

im mniejszy ośrodek miejski, tym więcej miejsc w placówkach otwartych, świadczących pomoc środowiskową (zwłaszcza w warsztatach terapii zajęciowej i placówkach dla osób z zaburzeniami psychicznymi);

Globalny ranking miast ze względu na zasoby instytucjonalne pomocy społecznej sygnalizuje umacnianie się grupy liderów w gronie miast średnich i małych, jak również informuje o pogarszających się zasobach instytucjonalnych sektora socjalnego w miastach największych. (tab. 7)

C. Potencjał finansowy pomocy społecznej miastach w

1. Budżet pomocy społecznej

Do roku 2002 notowano stały, procentowy wzrost wydatków z budżetu miasta na jednego mieszkańca (spadek odnotowano tylko w miastach 100-300 tys. mieszkańców), zaś nakłady na pomoc społeczną w budżecie miasta kształtowały się niezmiennie na tym samym poziomie (dziesiąta część budżetu). Natomiast w roku 2003 wydatki budżetowe badanych miast spadły do poziomu roku 2001, wzrósł zaś udział nakładów na pomoc społeczną w budżetach miejskich. [tab. 8; aneks: tab. III.C.1-1]

We wszystkich latach, w których prowadzono badania, wydatki z budżetu miasta na jednego mieszkańca były niższe w miastach najmniejszych i najwyższe w miastach dużych (zwłaszcza w metropoliach), natomiast nakłady na pomoc społeczną w budżetach miast były wyższe procentowo w miastach mniejszych, a najniższe w metropoliach, zaś kwotowo wydatki w pomocy społecznej na jednego mieszkańca były wyższe miastach dużych. [tab. III.C.1-1]

Wolno, lecz rosła w badanym okresie wydatki na utrzymanie ośrodków pomocy społecznej (np. w Oświęcimiu – 53 zł na jednego mieszkańca; w Kołobrzegu - 47 zł; Koszalinie – 43 zł; Brodnicy i Szczecinku – 42 zł) i powiatowych centrów pomocy (w Koszalinie i Dąbrowie Górniczej – 6 zł na jednego mieszkańca) - . (tab. 8)

TABELA 8

POMOC SPOŁECZNA W BUDŻECIE MIASTA W LATACH 2000-2003

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
1. wydatki budżetu miasta na 1 mieszkańca <i> budżet ogółem</i> [w zł.]	1 583	1 755	1 826	1 775
2. udział nakładów na pomoc społeczną w wydatkach budżetu miasta [%]	10.7	10.7	10.8	12.0
3. wydatki budżetu miasta na pomoc społeczną na 1 mieszkańca <i>ogółem</i> [w zł.]	170	179	191	209
4. wartość świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 1 podopiecznego [zł]	1 185	1 312	1 438	1 125
5. wartość świadczenia na 1 rodzinę korzystająca z pomocy społecznej [zł]	1 666	1 940	2 276	1 875
6. wartość świadczeń udzielonych w ramach <i>zadań własnych</i> na 1 mieszkańca [zł]	24	30	37	36
7. wartość świadczeń udzielonych w ramach <i>zadań zleconych</i> na 1 mieszkańca [zł]	39	43	54	52
8. wydatki na utrzymanie Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	b.d.	1.20	1.64	1.76
9. wydatki na utrzymanie terenowych ośrodków pomocy społecznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	27	27	28	29
10. wydatki na wsparcie działań organizacji pozarządowych w ogólnych wydatkach na pomoc społeczną [%]	0.97	0.96	1.5	1.4

Mimo wzrostu wskaźnika udziału pomocy społecznej w miejskim budżecie **spada** **jednakże wartość świadczeń** na jedną osobę i rodzinę korzystającą ze wsparcia ze środków publicznych (w roku 2003 kwota ta spadła do poziomu sprzed roku 2000). [aneks: tab. III.C.1-1]

Najmniejsze nakłady na pomoc dla osób spełniających ustawowe kryteria udzielania wsparcia ze środków publicznych odnotowano w miastach mniejszych, zaś średnia wartość świadczenia z budżetu pomocy społecznej w badanych miastach przypadająca w roku 2003 na:

- 1 osobę korzystającą ze wsparcia ze środków publicznych wyniosła **1 125 zł** (najwięcej w Puławach – 2 213zł; najmniej w Brusach – 321 zł)
- rodzinę korzystającą z pomocy wydatkowano **1 874 zł** (najwięcej w Dąbrowie Górniczej - 3 479 zł; najmniej w Międzyrzeczu Podlaskim – 1 169 zł).

Należy odnotować wzrost w latach 2000-2002 i stabilizację w roku 2003 wydatków na wsparcie organizacji pozarządowych działających w sektorze socjalnym – zdecydowanie najwyższy przyrost nakładów na wsparcie organizacji obywatelskich działających w sektorze

społecznym rejestrujemy w miastach dużych i metropoliach (np. Opole – 7.8%; Łódź – 6.4%; Zielona Góra – 5.6%; Poznań – 4.3%). (tab. 8) [aneks: tab. III.C.1-1]

Z analizy danych SAS za lata 2000-2003 wynika, że nadal większość zadań pomocy społecznej - procentowo i kwotowo - to zadania zlecone (61.5%)⁷, realizowane znacznie częściej w mniejszych ośrodkach miejskich, niż w miastach dużych i aglomeracjach. Utrzymujące się od wielu lat dysproporcje w źródłach finansowania pomocy społecznej w miastach dużych i małych stawia w niekorzystnej sytuacji największe ośrodki miejskie (zwłaszcza metropolie), bowiem finansują one równocześnie z własnych środków znacznie więcej zadań w pomocy społecznej przy mniejszych nakładach na pomoc społeczną z miejskiego budżetu. (tab. 9)

TABELA 9

**ZADANIA WŁASNE I ZLECONE W BUDŻECIE POMOCY SPOŁECZNEJ W MIASTACH
w latach 2000-2003**

WYSZCZEGÓLNIENIE	LICZBA MIESZKAŃCÓW							OGÓ- ŁEM
	do 25 tys.	25.1- 50.0 tys.	50.1- 100 tys.	100.1- 200 tys.	200.1- 300 tys.	300.1 i więcej		
1. ZADANIA WŁASNE GMINY [%]	32.8 34.8 29.0 35.2	34.6 40.6 33.9 41.3	38.8 37.4 43.3 39.5	41.8 50.3 39.9 41.8	42.8 39.3 40.7 44.5	47.8 42.4 45.9 50.3	38.4 39.9 38.5 40.8	
2. ZADANIA ZLECONE [%]	67.2 65.2 71.0 64.8	65.4 59.4 66.1 58.7	61.2 62.6 56.7 60.5	58.2 49.7 60.1 58.2	57.2 60.7 59.3 55.5	52.2 57.6 54.1 49.7	61.6 60.1 61.5 59.2	
3. WARTOŚĆ ŚWIADCZEŃ W RAMACH ZADAŃ WŁASNYCH NA 1 MIESZKAŃCA [ZŁ]	24,- 31,- 25,- 32,-	23,- 25,- 30,- 39,-	26,- 26,- 58,- 34,-	27,- 52,- 38,- 38,-	21,- 21,- 28,- 31,-	21,- 24,- 32,- 35,-	24,- 30,- 37,- 36,-	
4. WARTOŚĆ ŚWIADCZEŃ W RAMACH ZADAŃ ZLECONYCH NA 1 MIESZKAŃCA [ZŁ]	46,- 55,- 61,- 60,-	42,- 37,- 57,- 54,-	41,- 44,- 60,- 53,-	38,- 48,- 52,- 51,-	29,- 34,- 41,- 38,-	23,- 33,- 36,- 32,-	39,- 43,- 54,- 52,-	

źródło: SAS – 2000/2003

*pozycja pierwsza dane dla roku 2000; druga=2001; trzecia=2002; wyfuszczone dane dla roku 2003

Wśród miast realizujących w roku 2003 zdecydowanie **większą część zadań** pomocy społecznej w **ramach zadań zleconych** znajdowały się takie ośrodki miejskie jak:

- Brodnica (79.1%),
- Gorzów Wlkp. (78.8%),
- Chełm (78.0%),
- Brusy (77.1%),
- Przemyśl (77.6%),

⁷ Ustawa o pomocy społecznej rozróżnia dwa rodzaje zadań w pomocy społecznej – *zadania własne* finansowane z budżetu gminy i *zadania zlecone* finansowane ze środków budżetowych przekazywanych przez agendy rządowe (w dyspozycji wojewody).

- Żmigród (75.1%)
- Tychy (75.0%).

Z kolei **zadania własne** stanowiły w roku 2003 **większość zadań** pomocy społecznej w takich miastach jak:

- Poznań (63.9%),
- Jastrzębie Zdrój (62.4%),
- Trzebinia (62.0%),
- Oświęcim (60.3%),
- Katowice (60.2%).

Utrzymujące się od wielu lat dysproporcje w nakładach na pomoc społeczną ze środków własnych i w ramach ustawowych zadań zleconych czynią istotnym porównanie relacji ogólnych nakładów budżetowych w największych miastach z wydatkami na pomoc społeczną, a zwłaszcza z rozmiarami ryzyka socjalnego w poszczególnych miastach. (tab. 10)

Relacje między nakładami z budżetu pomocy społecznej na poszczególne pozycje (zadania) i wydatkami na te cele w przeliczeniu na 1 mieszkańca upoważniają do stwierdzenia, iż:

1. liderów w wydatkach z budżetu bardzo rzadko odnajdujemy wśród miast ponoszących równie wysokie nakłady na jednego mieszkańca na poszczególne pozycje budżetu na cele socjalne;
2. miasta przeznaczające najmniej na poszczególne pozycje w wydatkach na pomoc społeczną częściej niż inne ośrodki wydatkują zarówno proporcjonalnie najmniej z budżetu pomocy społecznej, jak i najmniej kwotowo na jednego mieszkańca w ramach świadczeń pomocy społecznej;
3. nakłady na pomoc społeczną w budżecie miast nie pozostają w związku przyczynowo-skutkowym z rozmiarami zagrożeń bezpieczeństwa socjalnego ich mieszkańców (wyjątek stanowi Słupsk);
4. największą zbieżność między wielkością nakładów budżetowych, finansowaniem pomocy społecznej i czynnikami ryzyka socjalnego odnotowuje się w miastach mniejszych (z przewagą środków na zadania zlecone).

TABELA 10

WYDATKI BUDŻETOWE MIAST NA 1 MIESZKAŃCA W LATACH 2000-2003

(ogółem i na potrzeby pomocy społecznej – w nawiasach kwoty)*

WYDATKI Z BUDŻETU NA 1 MIESZKAŃCA [OGÓŁEM W ZŁ]	WYDATKI Z BUDŻETU NA POMOC SPOŁECZNĄ NA 1 MIESZKAŃCA [W ZŁ]	WYDATKI Z BUDŻETU NA 1 MIESZKAŃCA [OGÓŁEM W ZŁ]	WYDATKI Z BUDŻETU NA POMOC SPOŁECZNĄ NA 1 MIESZKAŃCA [W ZŁ]
MIASTA O NAJWYŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2000		MIASTA O NAJNIŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2000	
1. POLKOWICE [4 344] 2. WROCLAW [2 549] 3. OPOLE [2 393] 4. SIEDLCE [2 232] 5. SLUPSK [2 199]	1. LEGNICA [303] 2. CHORZÓW [274] 3. KONIN [271] 4. GORZÓW Wlkp [269] 5. OPOLE [262]	1. ANDRYCHÓW [1 011] 2. LUBARTÓW [1 109] 3. SKARŻYSKO [1 111] 4. MIĘDZYRZEC [1 120] 5. ZGIERZ [1 134]	1. MYSZKÓW [69] 2. BĘDZIN [77] 3. ANDRYCHÓW [80] 4. BRUSY [107] 5. JASTRZĘBIE Zd. [111]
MIASTA O POTENCJALNIE NAJWIĘKSZYM OBSZARZE ZAGROZEŃ WYMAGAJĄCYCH WSPARCIA W ROKU 2000:			
1. WROCLAW 2. BIAŁA PODLASKA 3. MIASTKO 4. NOWA RUDA 5. LUBAWA/KATOWICE/KOLNO/POZNAŃ			
MIASTA O NAJWYŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2001		MIASTA O NAJNIŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2001	
1. WROCLAW [2 719] 2. KATOWICE [2 649] 3. POZNAŃ [2 582] 4. OPOLE [2 578] 5. GORZÓW [2 437]	1. GRUDZIĄDZ [384] 2. GORZÓW. [322] 3. SLUPSK [281] 4. ŁOMŻA [275] 5. ŚWIĘTOCHŁOWICE [267]	1. OLEŚNICA [1 072] 2. WĄGROWIEC [1 126] 3. MIELEC [1 135] 4. LUBAŃ [1 166] 5. KOLNO [1 246]	1. OLEŚNICA [51] 2. BĘDZIN [85] 3. OTWOCK [97] 4. ANDRYCHÓW [97] 5. DĘBLIN [98]
MIASTA O POTENCJALNIE NAJWIĘKSZYM OBSZARZE ZAGROZEŃ WYMAGAJĄCYCH WSPARCIA W ROKU 2001:			
1. BYTÓW, 2. DUKŁA, 3. TRZEBINIA, 4. SLUPSK/ŚWIDNICA 5. ŁOMŻA/GORZÓW			
MIASTA O NAJWYŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2002		MIASTA O NAJNIŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2002	
1. POLKOWICE [4448] 2. Sopot [3308] 3. KATOWICE [2703] 4. WROCLAW [2598] 5. POZNAŃ [2567]	1. GRUDZIĄDZ [420] 2. OSTROŁĘKA [343] 3. ELBLĄG [341] 4. CHORZÓW [314] 5. TARNÓW [301]	1. WĄGROWIEC [1054] 2. JAROCIN [1088] 3. KROTOSZYN [1094] 4. MIĘDZYRZEC PODL. [1155] 5. ANDRYCHÓW [1156]	1. PIŁA [70] 2. KROTOSZYN [80] 3. KĘDZIERZYN [81] 4. MIĘDZYRZEC PODL. [87] 5. RUMIA [88]
MIASTA O POTENCJALNIE NAJWIĘKSZYM OBSZARZE ZAGROZEŃ WYMAGAJĄCYCH WSPARCIA W ROKU 2002:			
1. OLSZTYN 2. KRAŚNIK 3. SLUPSK 4. Sopot 5. BRODNICA			
MIASTA O NAJWYŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2003		MIASTA O NAJNIŻSZYCH NAKŁADACH BUDŻETOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA W ROKU 2003	
OGÓŁEM Z BUDŻETU	NA POMOC SPOŁECZNĄ	OGÓŁEM Z BUDŻETU	NA POMOC SPOŁECZNĄ
1. CHELM [2 593] 2. KATOWICE [2 534] 3. SLUPSK [2 495] 4. POZNAŃ [2 492] 5. GRUDZIĄDZ [2 351]	1. GRUDZIĄDZ [443] 2. PRZEMYŚL [405] 3. LĘBORK [361] 4. ELBLĄG [351] 5. OSTROŁĘKA [352]	1. KOŹMIN WLKP. [1 024] 2. WĄGROWIEC [1 070] 3. KRAŚNIK [1 150] 4. DZIERŻONIÓW [1 176] 5. ZAWIERCIE [1 176]	1. POŁANIEC [50] 2. OLEŚNICA [83] 3. CIESZYN [92] 4. SKIERNIEWICE [101] 5. BRUSY [106]
MIASTA O POTENCJALNIE NAJWIĘKSZYM OBSZARZE ZAGROZEŃ WYMAGAJĄCYCH WSPARCIA W ROKU 2003:			
1. OŚWIĘCIM 2. BIAŁA PODLASKA 3. BRUSY 4. SZCZECINEK 5. CHELM			

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Pokaźna część miast biorących udział w trzech lub czterech pomiarach poprawiła w roku 2002 swoją pozycję na liście rankingowej nakładów na pomoc społeczna (40.6%) –

dotyczy to zwłaszcza takich miast jak Piła, Puławy, Grudziądz. Tyle samo miast uczestniczących w trzech lub czterech badaniach SAS (zwłaszcza średnich i małych) pogorszyło w ciągu jednego roku wskaźniki nakładów na pomoc społeczną – wydatny spadek notujemy w Jastrzębiu Zdrój, Połaniec, Brusy, Wągrowiec.

2. Struktura wydatków w budżecie pomocy społecznej

W strukturze wydatków z miejskich budżetów pomocy społecznej w roku 2003 w stosunku do lat w latach 2000-2002 odnotowujemy regres – z analizy danych dostępnych w materiałach SAS wynika, spadły wydatki na: [tab. 11; aneks: tab. III.C.2-1]

- **zadania własne** (15.1% w roku 2000 do 17.5% w roku 2001; 22.1% w roku 2002 i 19.1% w roku 2003) – wzrost odnotowano tylko w miastach najmniejszych;
- **zasiłki i pomoc w naturze** (w kolejnych latach: 34.1%, 34.2%, 37.0% i 34.0%) – wzrost jedynie w najmniejszych ośrodkach miejskich;
- **funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych i ośrodków adopcyjno-opiekuńczych** (6.4%, 9.2%, 8.5% i 6.6%) – wzrost nakładów odnotowano w miejscowościach liczących od 100-300 tysięcy mieszkańców.
- **usług opiekuńczych** (odpowiednio: 4.8%, 4.6, 4.2% i 3.9%) – częściej realizowane w miastach małych (25-50 tys. mieszkańców);
- **wspieranie rodzin zastępczych** (6.6%, 6.8%, 8.5% i 7.8%) – częściej rejestrowano ten typ wydatków w mniejszych ośrodkach najmniejszych, od 50-100 tysięcy mieszkańców;
- **zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze** (odpowiednio w poszczególnych latach: 1.8%, 2.0%, 2.3% i 1.9%) – im jednak mniejsze miasto, tym większe nakłady budżetowe na ten cel;

Zdecydowanie obniżyły się wydatki związane z **funkcjonowaniem domów pomocy społecznej** (odpowiednio 16.7%, 12.0% i 24.3% i 14.0) – zarówno procentowo, jak i kwotowo (spadek nakładów w miastach najmniejszych i największych).

Rosły jedynie w latach 2000-2003 w budżetach pomocy społecznej badanych miast wydatki z tytułu **dotatków mieszkaniowych** (odpowiednio: 21.7%, 28.1, 23,8% i 25.9%) – kwotowo oznacza to przyrost nakładów z budżetu pomocy społecznej prawie o jedną piątą; spadek odnotowujemy dla miast najmniejszych do 25-50 tysięcy mieszkańców; : [aneks: tab. III.C.2-1]

Stabilizuje się z kolei procentowy udział wydatków w budżecie pomocy społecznej na **funkcjonowanie terenowych ośrodków pomocy społecznej** (odpowiednio: 16.7%, 16.5% i

15.4% i 14.8% - kwotowo rejestrowano jednak niewielki przyrost nakładów) – wzrost wydatków odnotowały miasta najmniejsze, spadek nakładów z tego tytułu odnotowują natomiast miasta największe;

TABELA 11

NAKŁADY NA POMOC SPOŁECZNĄ W LATACH 2000-2003

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
1. nakłady na zadania własne w wydatkach na pomoc społeczną ogółem [%]	15.1	17.5	22.1	19.1
2. koszty utrzymania Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w ogólnych wydatkach na pomoc społeczną [%]	b. d.	0.7	1.2	1.0
3. koszty utrzymania terenowych ośrodków pomocy społecznej w ogólnych wydatkach na pomoc społeczną [%]	16.7	16.5	15.4	14.8
4. udział wydatków na utrzymanie domów pomocy społecznej w budżecie pomocy społecznej ogółem [%]	16.7	12.0	24.3	14.0
5. udział wydatków na utrzymanie placówek opiekuńczo-wychowawczych i ośrodków adopcyjno-opiekuńczych w wydatkach na pomoc społeczną [%]	6.4	9.2	8.5	6.6
6. nakłady na usługi opiekuńcze w wydatkach na pomoc społeczną [%]	4.8	4.6	4.2	3.9
7. nakłady na zasiłki i pomoc w naturze w wydatkach na pomoc społeczną ogółem [%]	34.1	34.2	37.0	34.0
8. zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze w wydatkach na pomoc społeczną [%]	1.8	2.0	2.3	1.9
9. dodatki mieszkaniowe w ogólnych wydatkach na pomoc społeczną [%]	21.7	28.1	23.8	25.9
10. nakłady na wsparcie rodzin zastępczych w wydatkach na pomoc społeczną [%]	6.6	6.8	8.5	7.8

Wśród miast o zdecydowanie niekorzystnej strukturze budżetu pomocy społecznej znajdowały się w roku 2002 małe i średnie miasta, rzadziej ośrodki wielkomiejskie. (tab. 12)

TABELA 12

**RANKING MIAST Z UWAGI NA BUDŻET POMOCY SPOŁECZNEJ
w latach 2000-2003**

(bilans punktowy dla 10 wskaźników)

Rok 2000 - liderzy (pozycje od 1 - 5)	Rok 2000 -miasta zajmujące ostatnie miejsca
1. WEJHEROWO [17] 2. STAROGARD Gdański [11] 3. LEGNICA [9] 4. GRUDZIĄDZ [7] 5. CHORZÓW [6]	1. ŻYRARDÓW [-10] 2. MYSZKÓW [-7] 3. POŁANIEC [-7] 4. GDAŃSK [-6] 5. OPOLE/ZGIERZ//POZNAŃ/OLEŚNICA [-5]
Rok 2001 - liderzy (pozycje od 1 - 5)	Rok 2001 -miasta zajmujące ostatnie miejsca
1. BYTÓW [23 punkty] 2. DUKLA [22] 3. BIELSKO BIAŁA [18] 4. LUBAWA [18] 5. POŁANIEC [18]	1. OLEŚNICA [-27 punktów] 2. BRUSY [-26] 3. ANDRYCHÓW [-16] 4. JASTRZEBIE ZDRÓJ/ŁOWICZ [-15] 5. BĘDZIN [-14]
Rok 2002 - liderzy (pozycje od 1 - 5)	Rok 2002 -miasta zajmujące ostatnie miejsca
1. POLKOWICE [15] 2. GŁOGÓW [14] 3. SIEDLCE [13] 4. OSTROWIEC ŚWIĘTOK. [10] 5. GRUDZIĄDZ [9]	1. PIŁA [-14] 2. KROTOSZYN [-12] 3. OLEŚNICA [-11] 4. BĘDZIN [-9] 5. OPOLE [-9]
Rok 2003 - liderzy (pozycje od 1 - 5)	Rok 2003 -miasta zajmujące ostatnie miejsca
1. DĄBROWA GÓRNICZA [13] 2. KONIN [11] 3. POŁANIEC [10] 4. SKIERNIEWICE [9]	1. BRODNICA [-12] 2. GRUDZIĄDZ [-11] 3. PRZEMYŚL [-10] 4. ŁOMŻA [-9] 5. RACIBÓRZ [-8]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Prawie połowa miast biorących udział w trzech lub czterech pomiarach pogorszyła w latach 2000-2003 strukturę świadczeń w pomocy społecznej (46.9%) - dotyczy to zwłaszcza takich miast jak Jastrzębie Zdrój, Połaniec, Wrocław, Brusy i Cieszyn.

W ciągu czterech lat objętych badaniami 37.5% z tej grupy miast obniżyło wskaźniki struktury wydatków w pomocy społecznej - dotyczy to zwłaszcza takich ośrodków miejskich jak Piła, Puławy, Opole i Grudziądz, (tab. 12);

IV. NAKŁADY NA ŚWIADCZENIA I USŁUGI W POMOCY SPOŁECZNEJ

A. Wydatki w ramach zadań własnych

W ciągu czterech lat badań SAS na liście wydatków w pomocy społecznej w ramach zadań własnych: [tab. 13, aneks: tab. IV.A-1]

- połowa wskaźników wykazała w miarę stabilną pozycję – wydatki na zasiłki celowe-specjalne, pomoc świadczoną w ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy, zajęcia prowadzone przez placówki dziennego pobytu i na pogrzeby (wzrost wskaźników w mniejszych miastach);
- jedna czwarta odnotowała spadek wartości wskaźników – wydatki na pomoc rzeczową (duży wzrost w miastach dużych, śladowe wskaźniki w aglomeracjach) i pomoc opiekuńczą (wzrost w miastach najmniejszych).
- tylko jedna pozycja w wydatkach odnotowuje stały wzrost w badanym okresie – to zasiłki celowe, rosnące najintensywniej w najmniejszych miastach i w aglomeracjach.

Należy zauważyć, że jedna z niewielu form pomocy aktywizującej beneficjentów, czyli wydatki na **ekonomiczne usamodzielnienie się**, to **zanikająca forma wsparcia** w pomocy społecznej.

TABELA 13

WYDATKI W POMOCY SPOŁECZNEJ W RAMACH ZADAŃ WŁASNYCH
w latach 2000-2003

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
-----------	------	------	------	------

1. wydatki na pomoc rzeczową w ramach zadań własnych pomocy społecznej [%]	6.5	4.8	4.7	4.3
2. wydatki na pomoc opiekuńczą [%]	30.3	27.1	24.9	23.5
3. wydatki na zasiłki celowe [%]	43.4	51.1	51.0	57.4
4. wydatki na zasiłki celowe-specjalne [%]	2.7	2.0	2.4	2.1
5. wydatki na pomoc finansową i w naturze na ekonomiczne usamodzielnienie się [%]	0.01	0.05	0.7	0.0014
6. wydatki na zajęcia prowadzone przez domy dziennego pobytu	9.4	13.4	13.3	12.7
7. wydatki na pomoc świadczone przez ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy	0.8	1.4	2.7	2.2
8. wydatki na sprawione pogrzeby [%]	0.5	0.5	0.5	0.5

Większość miast biorących wielokrotnie udział w badaniach w roku 2000-2003 odnotowała pogorszenie wskaźników charakteryzujących nakłady na świadczenia i usługi w pomocy społecznej w ramach zadań własnych (59.4%) – dotyczy to zwłaszcza takich miast jak Żmigród, Brusy, Międzyrzec Podlaski, Jastrzębie Zdrój, Oleśnica i Piła. Zwiększeniu w ciągu trzech lat uległy natomiast wydatki w ramach zadań własnych (co trzecie miasto) w takich miejscowościach jak: Jaworzno, Dąbrowa Górnicza i Wrocław.

Generalizując można stwierdzić, że jesteśmy świadkami nie tylko utrzymywania się nierównowagi w realizowaniu zadań własnych i celowych, ale równocześnie wśród zadań własnych spadają nakłady na wiele pozycji budżetowych w tej sferze, albo obserwujemy niekoniecznie korzystną, względną stabilizację wartości wskaźników.

B. Wydatki na świadczenia i usługi w placówkach stacjonarnych pomocy społecznej

W latach 2000-2003 znacząco **spadły** (procentowo i kwotowo), **wydatki na funkcjonowanie domów pomocy społecznej**: (tab.14), [aneks: tab. IV.B-1]

- procentowo udział wydatków na placówki opieki całodobowej kształtował się w kolejnych latach następująco: 16.7%, 12.0%, 24.3% i 14.0%.
- kwotowo wzrost wydatków na działalność placówek opieki całodobowej odnotowały wszystkie miasta poza aglomeracjami - w kolejnych latach badań: 21 842 zł; 21 438 zł; 30 365 i w ostatnim roku 20 014 zł na jedno miejsce w placówce opieki całodobowej.

TABELA 14

NAKLADY NA ŚWIADCZENIA I USŁUGI W PLACÓWKACH STACJONARNYCH w latach 2000-2003

(tzw. *pomoc instytucjonalna, zakładowa*)

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
------------------	-------------	-------------	-------------	-------------

1. udział wydatków na domy pomocy społecznej w budżecie pomocy społecznej ogółem [% budżetu pomocy społecznej]	16.7	12.0	24.3	14.0
2. udział wydatków na placówki opiekuńczo-wychowawcze i ośrodki adopcyjno-opiekuńcze w wydatkach na pomoc społeczną ogółem [% budżetu pomocy społ.]	6.4	9.2	8.6	6.6
3. roczny koszt 1 miejsca w domu pomocy społecznej [zł]	21 842	21 438	30 365	20 014
4. wydatki na placówki opiekuńczo-wychowawcze i ośrodki adopcyjno-opiekuńcze w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	13,-	18,-	18,-	15,-
5. koszt udzielenia schronienia w przytuliskach i schroniskach na 1 bezdomnego [zł]	817	971	1 412	1 567
6. koszt pobytu 1 pensjonariusza w domu dziennego pobytu dla samotnych seniorów [zł]	5 008	5 904	5 596	4 935
7. koszt pobytu 1 pensjonariusza w środowiskowym domu samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi [zł]	8 679	7 408	6 186	7 081
8. wydatki na domy pomocy społecznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	35,-	26,-	50,-	33,-

W pierwszych czterech latach nowego stulecia spadały nakłady na:

- **domy dziennego pobytu** adresujące swoją działalność do osób starszych – po pierwotnym wzroście z 5 008 zł w roku 2000 do 5 904 zł w rok później, nastąpił spadek do poziomu 5 595 zł w roku 2002 i do 4 935 zł na jednego uczestnika w roku 2003;
- **funkcjonowanie placówek opiekuńczo-wychowawczych i ośrodków adopcyjno-wychowawczych** (spadek nakładów do poziomu roku 2000 – w kolejnych latach odpowiednio: 6.4%, 9.2%, 8.6% i 6.6%) – spadły zwłaszcza wartości wskaźników w miastach najmniejszych, wzrosły zaś w ośrodkach dużych.

Większe natomiast niż do tej pory środki kierowane były w roku 2003 na:

- **funkcjonowanie środowiskowych domów samopomocy** dla osób z zaburzeniami psychicznymi – w kolejnych latach: 8 679 zł na jednego pensjonariusza w roku 2000; 7 408 zł w roku 2001; 6 186 zł. w roku 2002 i 7 081 w roku 2003), przy czym im mniejsze miasto, tym większe ponosi wydatki z tego tytułu;
- **funkcjonowanie placówek dla osób bezdomnych** – w kolejnych latach: 817 zł, 971, 1412 i 1 567 zł na pensjonariusza (koszty rosną zwłaszcza w mniejszych ośrodkach miejskich). (tab. 14), [aneks: tab. IV.B-1]

TABELA 15
NAKŁADY NA STACJONARNE (INSTYTUCJONALNE) FORMY POMOCY SPOŁECZNEJ
W ROKU 2003*)

[bilans punktowy dla 8 wskaźników]	
RANKING MIAST W ROKU 2000	
LIDERZY (pozycje od 1 - 5)	MIASTA ZAJMUJĄCE OSTATNIE MIEJSCA W RANKINGU
1. LEGNICA [17]	1. ŻYRARDÓW [-40]
2. SOSNOWIEC [15]	2. ZGIERZ [-28]
3. KONIN [11]	3. WĘGRÓW [-22]
4. KATOWICE [11]	4. STRZEGOM [-9]

5. GDYNIA [10]	1. ŚWIDNICA [-8]
RANKING MIAST W ROKU 2001	
1. LUBAWA [17] 2. OŚWIĘCIM [15] 3. RUDA ŚLĄSKA [14] 4. JELENIA GÓRA [10] 5. OLEŚNICA [9]	1. JASTRZĘBIE ZDRÓJ [-27] 2. KOŁOBRZEG [-15] 3. ŚLUPSK/ŚWIĘTOCHŁOWICE/ [-10] 4. ŻYRARDÓW [-8] 5. LUBAŃ/ CZEDŁADŹ [-7]
RANKING MIAST W ROKU 2002	
1. OPOLE [23] 2. KRAŚNIK [22] 3. CIESZYN [10] 4. ELBLĄG [7] 5. POZNAŃ [7]	1. LEGIONOWO [-14] 2. CHEŁM [-8] 3. ŁÓDŹ [-7] 4. BOLESŁAWIEC [-6] 5. WAŁBRZYCH [-6]
RANKING MIAST W ROKU 2003	
1. PRZEMYŚL [12] 2. JELENIA GÓRA [10] 3. ELBLĄG [8] 4. CHORZÓW [7] 5. PUŁAWY/TORUŃ [6]	1. OPOLE [-15] 2. POLICE/RUDA ŚLĄSKA [-10] 3. JASTRZEBIE ZDRÓJ/POZNAŃ [-9] 4. RADOMSKO [-8] 5. BRODNICA/ŁOMŻA [-7]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Wśród miast polskich wydatkujących najwięcej na wszystkie stacjonarne formy pomocy społecznej znalazły się takie miejscowości jak Przemyśl, Jelenia Góra i Elbląg. Najmniejsze nakłady na pomoc instytucjonalną ponoszą takie ośrodki miejskie jak Opole, Police, Ruda Śląska, a także Jastrzębie Zdrój i Poznań. (tab. 15)

Połowa miast biorących wielokrotnie w latach 2000-2003 udział w badaniach SAS zmniejszyła nakłady na sfinansowanie placówek stacjonarnej opieki (40.6%) – dotyczy to zwłaszcza Opola, Poznania, Rudy Śląskiej, Cieszyna i Jastrzębia Zdrój.

Wzrost wydatków na pomoc zakładową odnotowało wśród 37.5% miast, stałych uczestników badań - przede wszystkim w Chorzowie, Jeleniej Górze, Wrocławiu i Jaworznie.

Podsumowując tę część analiz, można powiedzieć, że badania SAS ujawniają dwa zjawiska w opiece instytucjonalnej – z jednej strony rejestrujemy spadek zasobów infrastrukturalnych w opiece stacjonarnej i z drugiej – towarzyszący temu spadek nakładów na funkcjonowanie placówek opieki całodobowej. Ważne jest zatem pytanie o ewentualną rekompensatę pogarszającej się sytuacji w opiece stacjonarnej rozwijaniem pomocy środowiskowej.

C. Wydatki na świadczenia i usługi pomocy społecznej realizowane w środowisku klienta

W pomocy środowiskowej rejestrujemy od czterech lat stabilizację lub pewien tylko wzrost wydatków na i tak niezbyt rozbudowany wachlarz usług – wzrost odnotowano w takich formach pomocowych jak wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze socjalnej (im mniejsze miasto tym mniejsze nakłady) oraz dopłaty do darmowych posiłków dla dzieci (najwyższe w miastach od 25 do 50 tys. mieszkańców). (tab. 16)

TABELA 16

**KOSZT ŚWIADCZEŃ I USŁUG REALIZOWANYCH W ŚRODOWISKU KLIENTÓW POMOCY SPOŁECZNEJ
w latach 2000-2003
(tzw. pomoc środowiskowa)**

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
1. wydatki na usługi opiekuńcze na 1 mieszkańca [zł]	8,-	8,-	7,-	4,-
2. roczny koszt specjalistycznych usług opiekuńczych w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tej formy pomocy [zł]	4 311	3 563	3 764	3 776
3. wydatki na wsparcie rodzin zastępczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	12,-	13,-	16,-	16,-
4. koszt usług opiekuńczych w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tego rodzaju świadczeń [zł]	3 098	3 180	3 071	3 010
5. koszt udzielonej pomocy rzeczowej w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tej formy wsparcia [zł]	279,-	255,-	452,-	269
6. koszt darmowych posiłków wydawanych 1 dziecku w szkole [zł]	280,-	318	308,-	350
7. wydatki na wsparcie organizacji pozarządowych działających w sektorze pomocy społecznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	1.65	1.88	2.31	3.0

Spadają z roku na rok nakłady na jedną z ważniejszych z punktu widzenia potrzeb formę pomocy jaką są **specjalistyczne usługi opiekuńcze** przysługujące mieszkańcom na podstawie przepisów o ochronie zdrowia psychicznego (odpowiednio w poszczególnych latach: 4 311 zł, 3 563 zł, 3 763 zł i 3 010 zł na osobę) – najwyższe nakłady na ten cel odnotowano w miastach najmniejszych i dużych.

Z kolei utrzymujące się od czterech lat na zbliżonym, acz bardzo niskim poziomie koszty usług opiekuńczych stają się jednak tak samo trudno dostępne we wszystkich typach miast. (tab. 16), [aneks: tab. IV.C-1]

Wśród liderów wydatkujących najwięcej na środowiskowe formy pomocy społecznej znajdują się takie miasta jak: Słupsk, Police, Konin, Opole i Szczytno. Natomiast najniższy poziom finansowania pomocy w środowisku klientów notuje Brodnica, Zawiercie, Sępólno Krajeńskie, Brusy i Chełm. (tab. 17)

TABELA 17

**NAKLADY NA ŚRODOWISKOWE FORMY POMOCY SPOŁECZNEJ
w LATACH 2000-2003*)
[bilans punktowy dla 7 wskaźników]**

Rok 2000 – liderzy (pozycje od 1 - 5)	Rok 2000 - miasta zajmujące ostatnie miejsca
1. CHOJNICE [14] 2. ZGIERZ [9] 3. JASTRZĘBIE Zdrój [8] 4. LUBAWA [7] 5. SKARŻYSKO Kamienna [7]	1. ŻYRARDÓW [-15] 2. POŁANIEC [-10] 3. CIECHANÓW [-8] 4. WĘGRÓW [-8] 5. KOSZALIN [-6]
Rok 2001 – liderzy	Rok 2001 - miasta zajmujące ostatnie miejsca
1. KWIDZYN [12] 2. ANDRYCHÓW [11] 3. POŁANIEC [11] 4. LUBAWA [10] 5. TRZEBINIA [10]	1. BYDGOSZCZ [-14] 2. RUDA ŚLĄSKA [-13] 3. LUBIN [-13] 4. ŁOWICZ [-10] 5. OŚWIĘCIM [-6]
Rok 2002 - liderzy	Rok 2002 - miasta zajmujące ostatnie miejsca

1. SŁUPSK [8]	1. DĄBROWA GÓRNICZA [-5]
2. KONIN [7]	2. KĘDZIERZYN KOŹLE [-5]
3. SOPOT [7]	3. MIĘDZYRZEC PODLASKI [-5]
4. BYTÓW [6]	4. WĄGROWIEC [-5]
5. OLSZTYN [6]	5. OPOLE [-4]
Rok 2003 - LIDERZY	Rok 2003 - MIASTA ZAJMUJĄCE OSTATNIE MIEJSCA
1. SŁUPSK [9]	6. BRODNICA [-15]
2. POLICE [8]	7. ZAWIERCIE [-13]
3. KONIN [7]	8. SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE [-10]
4. OPOLE [6]	9. BRUSY [-10]
5. SZCZYTNO [6]	10. CHEŁM [-6]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Wśród miast biorących wielokrotnie udział w dotychczasowych pomiarach zasobów i funkcjonowania pomocy społecznej prawie co trzecie poprawiło swoją pozycję w rankingu nakładów na pomoc środowiskową (31.2%) – dotyczy to zwłaszcza Opoła, Dąbrowy Górniczej i Chorzowa, Największy spadek nakładów na pomoc środowiskową odnotowano w Brusach, Chełmie, Pile i Gdańsku.

Z oparcia o analizę przedstawionych materiałów trudno o pozytywną odpowiedź na pytanie postawione na końcu poprzedniego podrozdziału – oto bowiem jeśli znacząco nie zwięzają się świadczenia i usługi środowiskowe, to ich utrzymywanie się na niskim poziomie uniemożliwia prowadzenie bardziej aktywnej działalności pomocowej, aktywizującej otoczenie społeczne odbiorców wsparcia społecznego.

D. Wydatki na zasiłki w pomocy społecznej

Zasiłki poddane są dużemu rygorowi ustawowemu, stąd też na 13 wskaźników sześć utrzymuje przez cały badany okres względnie stabilny poziom (koszt sprawionego pogrzebu i rozmaite zasiłki stałe oraz okresowe), nie obserwujemy także zbyt istotnych różnicowań ich wysokości w poszczególnych typach miast – wyjątki: [tab. 18], [aneks: tab.IV.D-1]

- im mniejsze miasto, tym wyższe zasiłki i pomoc w naturze, zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne oraz zasiłki celowe;
- im większe miasto tym wyższe zasiłki celowe-specjalne i koszty sprawionego pogrzebu.

Tylko w trzech przypadkach odnotowano w latach 2000-2003 spadek wartości zasiłków (renta socjalna, zasiłki okresowe i okresowe-specjalne), wzrosły natomiast zasiłki stałe i celowe oraz dodatki mieszkaniowe.

Tabela 18

WARTOŚĆ ZASIŁKÓW W POMOCY SPOŁECZNEJ w latach 2000-2003

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
-----------	------	------	------	------

1. wartość zasiłków i pomocy w naturze w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	54,-	58,-	65,-	66,-
2. wartość zasiłków rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	2.8	3.3	3.8	3.8
3. zasiłki celowe w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tego rodzaju świadczenia [zł – zadania własne]	527,-	596,-	542,-	614,-
4. koszt zasiłku celowego w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tej formy pomocy [zł – zadania zlecone]	31,-	228,-	66,-	89,-
5. zasiłki celowe-specjalne w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tego typu świadczenia [zł]	219,-	194,-	246,-	226,-
6. koszt sprawionego pogrzebu w przeliczeniu na 1 usługę tego typu [zł]	1 185	1 310	1 301	1 376
7. roczny koszt zasiłku stałego w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tego typu świadczenia [w zł]	3 383	3 987	3 969	4 122
8. roczny koszt zasiłków stałych-wyrównawczych w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tego typu zasiłku [zł]	2 551	2 776	2 976	2 919
9. wydatki na dodatki mieszkaniowe w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]	38,-	55,-	45,-	55,-
10. roczny koszt renty socjalnej w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tego typu świadczenia [zł]	3 761	4 103	4 273	3 309
11. roczny koszt zasiłku okresowego w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tej formy świadczenia [zł]	573,-	324,-	654,-	352,-
12. roczny koszt zasiłku okresowego-gwarantowanego w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tej formy świadczenia [zł]	2 465	3 259	3 524	3 393
13. roczny koszt zasiłku okresowego specjalnego w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą z tej formy pomocy [zł]	371,-	268,-	536,-	281,-

Największe nakłady na zasiłki w pomocy społecznej kierowały w roku 2003 takie miasta jak Grudziądz, Wejherowo, Łomża, Poznań oraz Słupsk i Szczecinek – najniższe pozycje w tym rankingu zajęły: Oleśnica, Wągrowiec, Chełm, Koszalin i Gorzów Wielkopolski. (tab. 19)

Tabela 19

NAKLADY NA ZASIŁKI W ROKU 2003*)

[bilans punktowy dla 13 wskaźników]

RANKING MIAST W ROKU 2000	
LIDERZY (pozycje od 1 - 5)	MIASTA ZAJMUJĄCE OSTATNIE MIEJSCA W RANKINGU
1. SKARŻYSKO Kamien. [18]	1. WĘGRÓW [-26]
2. ŚWIDNICA [15]	2. GORZÓW Wlkp. [-20]
3. NOWA RUDA [14]	3. ANDRYCHÓW [-13]
4. BRUSY [13]	4. CHORZÓW [-9]
5. KOLNO [10]	5. INOWROCLAW [-8]
RANKING MIAST W ROKU 2001	
1. KONIN [25]	1. LUBIN [-21]
2. GDYNIA [19]	2. GDAŃSK [-18]
3. RADOMSKO [19]	3. GORZÓW Wlkp. [-17]
4. ŻYRARDÓW [17]	4. SIEDLCE [-16]
5. BRUSY [15]	5. OLEŚNICA [-14]
RANKING MIAST W ROKU 2002	
1. OLSZTYN [17]	1. DĄBROWA GÓRNICZA [-5]
2. CIESZYN [15]	2. KĘDZIERZYN KOŹLE [-5]
3. ŻYRARDÓW [12]	3. MIĘDZYRZEC PODLASKI [-5]
4. GRUDZIĄDZ [9]	4. WĄGROWIEC [-5]
5. KŁODZKO [8]	5. OPOLE [-4]
RANKING MIAST W ROKU 2003	
1. GRUDZIĄDZ [12]	1. OLEŚNICA [-13]
2. WEJHEROWO [10]	2. WĄGROWIEC [-12]
3. ŁOMŻA [9]	3. CHEŁM [-10]
4. POZNAŃ [8]	4. KOSZALIN [-8]
5. SŁUPSK/SZCZECINEK [7]	5. GORZÓW Wlkp. [-8]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Większość miast uczestniczących kilkakrotnie w badaniach SAS w latach 2000-2003 zmniejszyła wydatki na zasiłki w pomocy społecznej (59.4%) – zwłaszcza Koszalin, Konin, Wągrowiec, Dąbrowa Górnicza oraz Łódź. Znacznie mniej ośrodków miejskich z tej grupy zwiększyło wydatki na zasiłki – szczególnie wiele zrobiono w tej sprawie w Chełmie, Poznaniu i Grudziądzu.

Sumując ostatecznie wszystkie pozycje w rankingu nakładów na pomoc społeczną w latach 2000-2003 (zadania własne, pomoc zakładowa i środowiskowa oraz zasiłki) należy stwierdzić, że czołówka w tej dziedzinie reprezentowana jest przede wszystkim przez ośrodki miejskie średniej wielkości, rzadziej wśród liderów odnajdujemy miasta największe.

V. BENEFICJANCI POMOCY SPOŁECZNEJ

W latach 2000-2003 nastąpiły następujące zmiany zarówno w liczbie klientów pomocy społecznej, jak i w strukturze udzielonych im świadczeń. (tab. 20)

1. stale **rosną** wartości wskaźników ilustrujących liczbę:
 - osób korzystających z pomocy społecznej,
 - korzystających z zasiłków celowych,
 - dzieci korzystających z dożywiania;
2. **obniżyły się** wskaźniki korzystających z:
 - pomocy opiekuńczej,
 - zasiłków celowych,
 - pomocy w ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy;
 - zajęć prowadzonych przez placówki dziennego pobytu,
 - pomocy finansowej i w naturze na ekonomiczne usamodzielnienie się,
3. **stabilność zachowały** wartości wskaźników dokumentujących liczbę sprawionych pogrzebów z kasy miejskiej.

Spadła w roku 2003 w stosunku do lat ubiegłych, liczba osób otrzymujących pomoc rzeczową w ramach zadań własnych gminy.

Tabela 20

BENEFICJANCI MIEJSKIEGO SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ w latach 2000-2003 według UDZIELONYCH ŚWIADCZEŃ

WSKAŹNIKI	2000	2001	2002	2003
-----------	------	------	------	------

1. osoby korzystające z pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców miasteczka [%]	6.5	6.8	7.8	9.7
2. otrzymujący pomoc rzeczową w ramach zadań własnych pomocy społecznej [%]	13.6	12.3	13.9	15.4
3. korzystający z pomocy opiekuńczej [%]	5.5	5.4	4.5	3.8
4. korzystający z zasiłków celowych [%]	50.4	50.7	48.2	48.1
5. korzystający z zasiłków celowych-specjalnych [%]	6.1	5.4	4.1	4.1
6. korzystający z pomocy finansowej i w naturze na ekonomiczne usamodzielnienie się [%]	0.5	4.6	0.7	0.3
7. dzieci korzystające z dożywiania [%]	22.1	24.2	27.9	29.8
8. korzystający z zajęć prowadzonych przez domy dziennego pobytu [%]	2.1	2.6	2.5	1.9
9. korzystający z pomocy w ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy [%]	7.2	6.2	4.4	4.3
10. sprawione pogrzeby [%]	0.3	0.3	0.2	0.3

Wspomniano już, że w ciągu czterech lat badań obserwujemy stały wzrost korzystających z pomocy społecznej sektora publicznego w kolejnych latach – z **6.5%** ogółu mieszkańców w roku 2000, poprzez **6.8%** - w rok później i **7.8%** w roku 2002 oraz **9.7%** w roku 2003.

Im większe miasto, tym mniejszy odsetek mieszkańców korzystających ze pomocy ze środków publicznych – w roku 2003 z pomocy społecznej w miastach:

- do 25 tys. mieszkańców korzystało 14.1% mieszkańców,
- do 50 tys. mieszkańców – 11.3% ogółu,
- do 100 tys. mieszkańców – 9.0%,
- do 200 tys. mieszkańców – 7.5%,
- do 300 tys. mieszkańców – 6.6%,
- powyżej 300 tys. mieszkańców – 4.7% .

W roku 2003 w granicach wartości średniej ilustrującej odsetek klientów pomocy społecznej mieściły się Toruń, Kwidzyń, Słupsk, Oleśnica i Tychy.

Najwięcej beneficjentów wsparcia społecznego ze środków publicznych odnotowano w roku 2003 w takich miastach jak:

- Więcbork (27.5% ogółu mieszkańców),
- Szczytno (24.4%),
- Brusy (22.0%),
- Radomsko (21.7%),
- Zawiercie (21.0),
- Lębork (18.0%),
- Szczecinek (17.8%),
- Oświęcim (17.7%).

Najmniej klientów pomocy społecznej posiadały:

- Częstochowa (3.5% ogółu mieszkańców),
- Poznań (3.6%),
- Wrocław (3.7%),
- Jastrzębie Zdrój (3.8%),
- Koszalin (4.1%),
- Jaworzno (4.1%),
- Zielona Góra (4.1%),
- Racibórz (4.3%),
- Łódź (4.5%).

Klienci miejskiego systemu pomocy społecznej korzystali w 2000-2003 roku z następujących świadczeń i usług (w kolejności): [aneks: tab.IV-1]

1. **Zasilki celowe** (spadek w kolejnych latach: 50.4%, 50.7%, 48.2% i 48.1% ogółu świadczeń pomocy społecznej) – ta forma pomocy przeważa w miastach powyżej 200 tys. mieszkańców (kwotowo wzrost na osobę w ciągu roku o 12%).
2. **Dożywianie dzieci** (wzrost w kolejnych latach: 22.1%, 24.2%, 27.9% i 29.8) – ta forma pomocy jest znacznie częściej realizowana w najmniejszych miejscowościach, jednakże koszt jednostkowy świadczenia jest wyższy w miastach dużych.
3. **Pomoc rzeczowa** (odpowiednio 13.6%, 12.3%, 13.9% i 15.4%) – zarówno procentowo, jak i kwotowo najrzadziej występuje w metropoliach – w pozostałych ośrodkach wartości wskaźników są zbliżone.
4. **Pomoc ofiarom przemocy w ośrodkach wsparcia** (spadek w poszczególnych latach: 7.2%, 6.2% i 4.4%) – dominuje w metropoliach (zwraca uwagę czterokrotny przyrost kwoty jednostkowego świadczenia w okresie badawczym przy równoczesnym obniżeniu udziału tej formy świadczeń w pomocy społecznej).
5. **Zasilki celowe-specjalne** (spadek w kolejnych latach: 6.1%, 5.4%, 4.1% i 4.1%) – poza w tej samej proporcji w miastach najmniejszych i największych.
6. **Usługi opiekuńcze** (spadek w kolejnych latach: 5.5%, 5.4%, 4.6% i .9%) - bardziej dostępne w ośrodkach wielkomiejskich, najrzadziej realizowane w w miastach najmniejszych. To również jedna z kosztowniejszych usług (koszt jednostkowy: 3 010 zł).
7. **Zajęcia w domach dziennego pobytu** (stabilność w kolejnych latach: 2.1%, 2.6% i 2.5% oraz spadek w roku 2003 do poziomu 1.9%) – świadczenie realizowane częściej w miastach małych i średnich (wysoki koszt jednostkowy: od 5 008 zł do 4 935 zł przy dużej efektywności społecznej tego świadczenia).

8. **Pomoc finansowa i w naturze na ekonomiczne usamodzielnienie się** (skokowe wartości w kolejnych latach: 0.5%, 4.6%, 0.6% i 0.3%) – świadczenie realizowane niezwykle rzadko, zaś niestabilność wskaźnika wynika z braku pełnych danych na ten temat - brak kwot przeznaczanych na tę formę wsparcia społecznego.
9. **Pogrzeby** stanowią najrzadziej realizowaną usługę w ramach pomocy społecznej (to najbardziej stabilna pozycja w budżecie pomocy społecznej – odpowiednio w kolejnych latach: 0.3%, 0.3, 0.2% i 0.5% ogółu świadczeń; nieco częściej realizowane w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców. Są to usługi tyle rzadkie, co kosztowne (koszt jednostkowy zwiększył się w latach 2000-2003 z 1 185 zł. do 1 376 zł).

Największą zgodność struktury świadczeń i wydatków na poszczególne świadczenia w pomocy społecznej odnotowujemy w miastach średniej wielkości (liderzy: Jaworzno, Biała Podlaska, Kędzierzyn Koźle i Tychy). [tab. 21]

W miastach zajmujących najniższe pozycje w rankingu struktury świadczeń i wydatków na poszczególne świadczenia największą zgodność zarejestrowano w przypadku Jastrzębia Zdrój i Żmigrodu.

W prawie połowie miast uczestniczących kilkakrotnie w badaniach w latach 2000-2003 nastąpił regres w strukturze i udzielanych świadczeniach (46.9%) – znaczące pogorszenie wcześniejszych i tak złych wartości wskaźników odnotowały takie miasta jak: Jastrzębie Zdrój, Brusy, Żmigrod i Chorzów. Znacząca poprawę wartości wskaźników w stosunku do roku 2000 zarejestrowano w Oleśnicy, Pile i Puławach.

TABELA 21

**STRUKTURA ŚWIADCZEŃ ADRESOWANYCH DO KLIENTÓW
MIEJSKIEGO SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ w latach 2000-2003*)**

ROK 2000 - LIDERZY		ROK 2001 - LIDERZY	
STRUKTURA ŚWIADCZEŃ W POMOCY SPOŁECZNEJ	STRUKTURA WYDATKÓW NA POSZCZEGÓLNE ŚWIADCZENIA	STRUKTURA ŚWIADCZEŃ W POMOCY SPOŁECZNEJ	STRUKTURA WYDATKÓW NA POSZCZEGÓLNE ŚWIADCZENIA
1. KATOWICE [11] 2. WROCŁAW [9] 3. RUDA ŚLĄSKA [8] 4. OPOLE [5] 5. POLKOWICE [5]	1. KATOWICE [4] 2. NOWA RUDA [4] 3. LEGNICA [4] 4. LUBAWA [4] 5. SKARŻYSKO [4]	1. ANDRYCHÓW [9] 2. SKIERNIEWICE [6] 3. OTWOCK [6] 4. OŚWIĘCIM [6] 5. LUBAŃ [6]	1. WROCŁAW [12] 2. TRZEBINIA [11] 3. POŁANIEC [10] 4. ŻMIGRÓD [9] 5. ŚWIĘTOCHŁOWICE [8]
ROK 20002- LIDERZY		ROK 2003 - LIDERZY	
1. CHORZÓW [8] 2. ŁÓDŹ [6] 3. OSTROŁĘKA [6] 4. GŁOGÓW [5] 5. JAWORZNO [5]	1. BRODNICA [10] 2. BOLESŁAWIEC [5] 3. CIESZYN [5] 4. ŁÓDŹ [5] 5. BYTOM [4]	1. ŁÓDŹ/WIĘCIBÓR [8] 2. ŁÓDŹ/JAWORZNO [7] 3. TYCHY/KOZMIN/BIAŁA PODLASKA [5] 4. KĘDZIERZYN/ BYTOM/ SIEMIANOWICE/SZCZECI-NEK/SZCZTNO [4] 5. GDAŃSK/OLEŚNICA/ POLICE//PRZEMYŚL [3]	1. JAWORZNO [7] 2. POŁANIEC [5] 3. BIAŁA PODLASKA [4] 4. TORUŃ/TRZEBINIA/ DĄBROWA GÓRN./KĘ- DZIERZYN [3] 5. PIOTRKÓW/SKIERNIEWICE/RAD OMSKO/ TYCHY [2]
MIASTA ZAJMUJĄCE OSTATNIE MIEJSCA W RANKINGU			
ROK 2000		ROK 2001	
1. JASTRZĘBIE ZDRÓJ [-9] 2. BIAŁA PODL. [-7] 3. CHOJNICE [-7] 4. KALISZ [-7] 5. SIEDLCE [-4]	1. SIEDLCE [-10] 2. STRZEGOM [-9] 3. KOŁNO [-8] 4. WĘGRÓW [-8] 5. CHORZÓW [-6]	1. JASTRZĘBIE ZDRÓJ [-17] 2. MIELEC [-13] 3. BIELSKO BIAŁA [-7] 4. BRUSY/ SIEDLCE [-6] 5. ŚWIDNICA/ BYTÓW [-5]	1. BRUSY [-11] 2. GRUDZIĄDZ/ STAROGARD GD. [-9] 3. ANDRYCHÓW/JASTRZĘBIE ZDRÓJ/ PUŁAWY [-7] 4. ŚLUPSK [-5] 5. CZELADŹ [-4]
ROK 2002		ROK 2003	
1. LEGIONOWO [-10] 2. BRUSY [-8] 3. OLEŚNICA [-6] 4. STAROGARD [-5] 5. PIŁA , POZNAŃ [-4]	1. KOSZALIN [-9] 2. CHORZÓW [-8] 3. Sopot [-7] 4. JAWORZNO [-6] 5. WROCŁAW [-6]	1. JASTRZĘBIE ZDRÓJ [-10] 2. LĘBORK [-8] 3. DĄBROWA GÓRN. [-7] 4. POZNAŃ [-6] 5. ŻMIGRÓD [-5]	1. BRUSY/ZMIGRÓD/LUBAR-TÓW [-15] 2. KRAŚNIK [-14] 3. BRODNICA/POLICE [-13] 4. JASTRZĘBIE ZDRÓJ [-12] 5. CHORZÓW [-11]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Podsumowując wyniki analiz tej części opracowania należy podkreślić, iż w struktura świadczeń pomocy społecznej realizowanych z budżetu badanych miast jest nie tylko bardzo sztywna, lecz od lat zdominowana przez formy pomocowe w niewielkim stopniu angażujące adresatów wsparcia społecznego w rozwiązywanie własnych problemów oraz w małym stopniu mobilizujące zasoby środowiskowe beneficjentów pomocy społecznej.

VI. WNIOSKI KOŃCOWE

Zaprezentowane syntetyczne opracowanie danych zgromadzonych w bazie SAS pozwala nakreślić *profil* pomocy społecznej w polskich miastach w oparciu o następujące prawidłowości uchwycone w badaniach z lat 2000-2003:

1. Analiza danych dla miast biorących udział w badaniach SAS wykazuje stałą poprawę wskaźników zatrudnienia w pomocy społecznej i osiąga standardy ministerialne nasycenia w kadrę socjalną – zauważalny jest zwłaszcza stały, znaczący ilościowo spadek liczby mieszkańców przypadających na jednego pracownika socjalnego odnotowany w latach 2000-2003 w dużych miastach. Nadal jednak więcej niż jedna trzecia miast biorących udział w badaniach SAS nie wypełniała w roku 2003 normy: 2000-2500 mieszkańców przypadających na 1 pracownika socjalnego.

2. Notuje się stały wzrost wszystkich poddanych pomiarowi zjawisk prowadzących do pogarszania się bezpieczeństwa socjalnego mieszkańców polskich miast:

- średnie i najmniejsze miasta kumulują poszczególne kategorie wysokiego ryzyka socjalnego w zdecydowanie większym stopniu, niż aglomeracje,
- duże miasta stają wobec problemów wywołanych coraz większą intensywnością starzenia się populacji i bezdomnością,
- mniejsze ośrodki miejskie muszą mierzyć się z kwestiami związanymi z bezrobociem i ubóstwem;

3. Pogarszająca się sytuacja gospodarcza, skutkująca poszerzaniem się obszaru ubóstwa powoduje stały wzrost liczby osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej w kolejnych latach – im *większe* miasto, tym *mniejszy* odsetek mieszkańców korzystających ze pomocy ze środków publicznych;

4. Mimo wzrostu wskaźnika udziału pomocy społecznej w miejskim budżecie spada jednakże wartość świadczeń na jedną osobę i rodzinę korzystającą ze wsparcia ze środków publicznych. Najmniejsze nakłady na pomoc dla osób spełniających ustawowe kryteria udzielania wsparcia ze środków publicznych odnotowano w miastach mniejszych.

5. Mimo rosnących potrzeb opiekuńczych (starzenie się populacji, przyrost liczby osób niepełnosprawnych) spadała w ciągu badanych czterech lat podaż osób świadczących takowe usługi – nie można jednak przeczyć poprawy wskaźników kadrowych w usługach opiekuńczych największych w miastach.

6. Odnotować należy dwukrotny wzrost liczby organizacji pozarządowych kooperujących z pomocą społeczną w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców i to nie tylko w największych

miejsowościach – to ważny z punktu widzenia jakości dostępu świadczeń i usług socjalnych proces, mimo iż wskaźniki zaangażowania organizacji pozarządowych w pomocy społecznej cechuje duże rozproszenie (dominacja w miastach dużych).

7. W pomocy środowiskowej rejestrujemy stabilizację lub niewielki wzrost wydatków na takie formy jak wsparcie rodzin zastępczych oraz organizacji pozarządowych, pomoc rzeczową, a także dopłaty do darmowych posiłków dla dzieci.

Spadają natomiast wskaźniki korzystających z pomocy opiekuńczej, zasiłków celowych, wsparcia ośrodków dla ofiar przemocy; korzystających z pomocy finansowej i w naturze na ekonomiczne usamodzielnienie się.

8. Odnotowuje się wzrost zasobów instytucjonalnych w pomocy społecznej - intensywniej w małych miastach oraz w placówkach zapewniających schronienie osobom bezdomnym.

Poprawa stanu zasobów w instytucjach opiekuńczych nie zmniejsza jednak dużej nadal luki między popytem i liczbą miejsc w poszczególnych typach placówek.

9. Największy proporcjonalnie spadek zasobów placówkach opieki całodobowej notujemy w większych miastach - niedobór miejsc w schroniskach dla bezdomnych występuje przede wszystkim w miastach dużych oraz w najmniejszych ośrodkach miejskich:

im większe miasto (z wyjątkiem metropolii), tym większy jest popyt na miejsca w placówkach pomocy i opieki stacjonarnej opieki;

im mniejszy ośrodek miejski, tym więcej miejsc w placówkach otwartych, świadczących pomoc środowiskową (zwłaszcza w warsztatach terapii zajęciowej i placówkach dla osób z zaburzeniami psychicznymi);

10. Wydatki z budżetu miasta na jednego mieszkańca są niższe w miastach najmniejszych i najwyższe w miastach dużych (zwłaszcza w metropoliach), natomiast nakłady na pomoc społeczną w budżetach miast były wyższe procentowo w miastach mniejszych, a najniższe w metropoliach, zaś kwotowo wydatki w pomocy społecznej na jednego mieszkańca były wyższe miastach dużych.

11. Zdecydowaną większość zadań w pomocy społecznej stanowią nadal zadania zlecone - dysproporcje w źródłach finansowania pomocy społecznej stawia w niekorzystnej sytuacji największe ośrodki miejskie (zwłaszcza metropolie), bowiem finansują one równocześnie z własnych środków znacznie więcej zadań w pomocy społecznej przy mniejszych nakładach na pomoc społeczną z miejskiego budżetu.

12. Nakłady na pomoc społeczną w budżecie miast nie pozostają w związku przyczynowo-skutkowym z rozmiarami zagrożeń bezpieczeństwa socjalnego ich mieszkańców:

- liderów w wydatkach z budżetu bardzo rzadko odnajdujemy wśród miast ponoszących równie wysokie nakłady na jednego mieszkańca na poszczególne pozycje budżetu na cele socjalne;
- miasta przeznaczające najmniej na poszczególne pozycje w wydatkach na pomoc społeczną częściej niż inne ośrodki wydatkują zarówno proporcjonalnie najmniej z budżetu pomocy społecznej, jak i najmniej kwotowo na jednego mieszkańca w ramach świadczeń pomocy społecznej;

13. Największą zbieżność między wielkością nakładów budżetowych, finansowaniem pomocy społecznej i czynnikami ryzyka socjalnego odnotowuje się w miastach mniejszych (z przewagą środków na zadania zlecone).

14. Zdecydowanie obniżyły się wydatki związane z funkcjonowaniem domów pomocy społecznej, rosły jedynie w budżetach pomocy społecznej badanych miast wydatki z tytułu dodatków mieszkaniowych - jedna z niewielu form pomocy aktywizującej beneficjentów, czyli wydatki na ekonomiczne usamodzielnienie się, to zanikająca forma wsparcia w pomocy społecznej.

15. Z jednej strony rejestrujemy spadek zasobów infrastrukturalnych w opiece stacjonarnej i z drugiej – towarzyszący temu spadek nakładów na funkcjonowanie placówek opieki całodobowej.

16. Spadają nakłady na jedną z ważniejszych z punktu widzenia potrzeb formę pomocy jaką są specjalistyczne usługi opiekuńcze przysługujące mieszkańcom na podstawie przepisów o ochronie zdrowia psychicznego – z kolei utrzymujące się od czterech lat na zbliżonym, acz bardzo niskim poziomie koszty usług opiekuńczych stają się jednak tak samo trudno dostępne we wszystkich typach miast.

17. Największą zgodność struktury świadczeń i wydatków na poszczególne świadczenia w pomocy społecznej odnotowujemy w miastach średniej wielkości.

Struktura świadczeń pomocy społecznej realizowanych z budżetu badanych miast jest nie tylko bardzo sztywna, lecz od lat zdominowana przez formy pomocowe w niewielkim stopniu angażujące adresatów wsparcia społecznego w rozwiązywanie własnych problemów oraz w małym stopniu mobilizujące zasoby środowiskowe beneficjentów pomocy społecznej.

Aktualna struktura normatywna, jak również rozmieszczenie infrastruktury pomocy społecznej w polskich miastach sprzyja bardziej efektywnej pracy w tej dziedzinie w ośrodkach mniejszych – globalny ranking miast ze względu na zasoby i funkcjonowanie pomocy społecznej sygnalizuje umacnianie się grupy liderów w gronie miast średnich i małych, jak również informuje o pogarszających się zasobach instytucjonalnych sektora socjalnego w miastach największych. (tab. 22 i tab. 23) [aneks: tab. VI.1]

Tabela 22

**POMOC SPOŁECZNA W MIASTACH CZŁONKOWSKICH ZMP
RANKING GLOBALNY***

(bilans punktowy dla wszystkich zastosowanych w badaniu wskaźników)

Rok 2000	Rok 2001	Rok 2002	Rok 2003
LIDERZY			
1. KATOWICE [11 punktów]	1. POŁANIEC [19 p.]	1. KRAŚNIK [55 p.]	1. SŁUPSK [37 P.]
2. LEGNICA [11]	2. TRZEBINIA [18]	2. CIESZYN [35]	2. PUŁAWY [33]
3. KĘPNO [7]	3. KONIN [15]	3. SŁUPSK [34]	3. KONIN [26]
4. SKARŻYSKO [7]	4. LUBAWA [14]	4. KĘDZIERZYN [33]	4. PRZEMYŚL [26]
5. NOWA RUDA [6]	5. OTWOCK [14]	5. GŁOGÓW [32]	5. KĘDZIERZYN K. [18]
6. POLKOWICE [5]	6. SKIERNIEWICE [13]	6. SOPOT [29]	6. GRUDZIĄDZ [17]
7. WEJCHEROWO [5]	7. KWIDZYN [11]	7. OLSZTYN [27]	7. SZCZYTNO [15]
8. LUBAWA [4]	8. OŚWIĘCIM [9]	8. SIEDLCE [27]	8. ZIELONA GÓRA [15]
9. STAROGARD [4]	9. BYTÓW [9]	9. GRUDZIĄDZ [24]	9. DĄBROWA G. [12]
10. SOSNOWIEC [4]	10. ŻMIGRÓD [9]	10. ŻYRARDÓW [22]	10. JAWORZNO [12]
MIASTA O NAJNIŻSZYCH WARTOŚCIACH W RANKINGU GLOBALNYM			
1. ŻYRARDÓW [-19]	1. JASTRZĘBIE Z. [-18]	1. OPOLE [-44 p.]	1. JASTRZĘBIE Z. [-57]
2. BIAŁA PODLASKA [-13]	2. ŚWIDNICA [-12]	2. LEGIONOWO [-37]	2. BRODNICA [-53]
3. WĘGRÓW [-7]	3. STAROGARD Gd. [-11]	3. OLEŚNICA [33]	3. BRUSY [-37]
4. SIEDLCE [-6]	4. ŻYRARDÓW [-10]	4. ANDRYCHÓW [-26]	4. OLEŚNICA [-32]
5. STRZEGOM [-5]	5. LUBIN [-10]	5. BĘDZIN [-21]	5. CHEŁM [-28]
6. KOSZALIN [-5]	6. POZNAŃ [-10]	6. PIŁA [-20]	6. ZAWIERCIE [-27]
7. POZNAŃ [-5]	7. WAŁBRZYCH [-6]	7. POZNAŃ [-18]	7. LĘBORK [-26]
8. POŁANIEC [-4]	8. BYTOM [-6]	8. GDYNIA [-16]	8. POZNAŃ [-23]
9. GORZÓW Wlkp. [-4]	9. ŚWIĘTOCHŁOWICE [-5]	9. RUMIA [-16]	9. ŻMIGRÓD [-22]
10. ANDRYCHÓW/CIECHANÓW/ MIASTKO/BRUSY [-3]	10. PIŁA [-5]	10. SKIERNIEWICE [-16]	10. TCZEW/LUBARTÓW [-20]

*) o pozycji końcowej decydowała liczba korzystniejszych miejsc na poszczególnych podskalach.

Wśród miast biorących udział w trzech lub czterech badaniach większość obniżyła swoją pozycję w globalnym rankingu wskaźników opisujących zasoby i funkcjonowanie miejskiego systemu pomocy społecznej (53.1%).

Najgorszy bilans czterolecia odnotowały takie miasta jak: (tab. 23)

- Jastrzębie Zdrój,
- Cieszyn,
- Żmigród,
- Brusy,
- Radomsko,
- Chełm,
- Ruda Śląska.

Tabela 23

**POMOC SPOŁECZNA W MIASTACH BIORĄCYCH UDZIAŁ W ROKU 2003
TRZECI LUB CZWARTY RAZ W BADANIACH SAS
RANKING GLOBALNY***

(bilans punktowy dla wszystkich zastosowanych w badaniu wskaźników)

MIASTA	2000	2001	2002	2003
1. BRUSY	-3	0	-15	-37
2. BYTOM	-5	-6	6	5
3. CHELM	-	3	-8	-28
4. CHORZÓW	3	-	-	-4
5. CIESZYN	-	-2	35	-6
6. DĄBROWA GÓRNICZA	-1	-	-12	12
7. GDAŃSK	-7	-3	-10	-4
8. GORZÓW WLKP.	-4	-	12	0
9. GRUDZIĄDZ	3	-3	24	17
10. JASTRZĘBIE ZDRÓJ	-5	-18	-2	-57
11. JAWORZNO	-	-4	-4	12
12. JELENIA GÓRA	-	4	14	8
13. KATOWICE	11	1	-9	-6
14. KOŁOBRZEG	-	-2	3	6
15. KONIN	3	15	-1	26
16. KOSZALIN	-5	-	-11	-7
17. ŁÓDŹ	-	1	-7	-2
18. MIĘDZYRZEC PODLASKI	-8	-	-6	-10
19. OLEŚNICA	-1	-3	-33	-32
20. OPOLE	-2	-	-44	-15
21. PIŁA	-	-5	-20	-12
22. POŁANIEC	-4	19	-15	11
23. POZNAŃ	-5	-10	-18	-23
24. PULAWY	-	5	13	33
25. RADOMSKO	1	6	4	-18
26. RUDA ŚLĄSKA	-	8	12	-4
27. SKIERNIEWICE	-	13	-16	7
28. ŚLUPSK	-	3	34	37
29. TORUŃ	-	1	0	7
30. WĄGROWIEC	-	-1	-7	-17
31. WROCŁAW	-5	2	-1	-9
32. ŻMIGRÓD	-	9	5	-22

Poprawiły swoje miejsca na globalnej, czteroletniej liście rankingowej zasobów i funkcjonowania miejskiego systemu pomocy społecznej w gronie stałych uczestników badań SAS: (tab. 23)

- Konin,
- Połaniec,
- Dąbrowa Górnicza,
- Skierniewice,
- Piła.

Podsumowując rezultaty analiz SAS apelujemy kolejny raz o ustabilizowanie liczby miast dostarczających w kolejnych latach informacji źródłowych – obserwujemy co prawda stały wzrost liczby miast biorących udział w badaniach, jednakże spada liczba ośrodków kontynuujących pomiary w kolejnych latach.